

DOM IN SVET

LETNIK 41

V LJUBLJANI, 15. DECEMBRA 1928

ŠTEVILKA 10



Niko Pirnat, Dekle (risba)

Moja krivda, moja največja ...

Ivan Pregelj

To je zgodba, prepisana iz zapiskov Petra Pavla Glavarja, starega gospoda lanšpreškega:

»Čast in hvala Gospodu Bogu vekomaj! V tistih prvih letih svoje službe v Komendi sem večkrat preživjo želel in premišljal, kako bi po zgledu svojega visokega patrona gospoda komendatorja Petra Jakoba Testaferratija pa še po zgledu svojega župnika Andreja Roglja, ki sta oba gorela za

božjo čast, ko sta cerkve in oltarje zidala in zaljšala, kako bi — sem dejal — še jaz s kakšnim slovesnim zidanjem božjo čast v fari povzdignil in se tako Bogu za Njegovo varstvo in pomoč oddolžil.«

»V letu sedemnajst sto petdesetem, v dneh okoli svetega Jurija je bilo. Molil sem v prijetnem poldanskem solncu brevir pred cerkvijo svetega Petra. Pa me je venomer motilo razposajeno vpitje vaških otrok z vasi in trate na Gradišču. Kaj boš hud, sem si dejal, mar ni te golazni sam Gospod k sebi klical in blagroval? Pokliči jo še sam.«

»Pokliči jo še sam! sem si dejal in sem zdajci vedel, kakor da mi je v resnici sam Bog razodel. Pokličem jih, zberem jih, sem ponovil, šolo naredim. Brati jih bom naučil, in če grlo za vpitjé imajo, zakaj ne bi peli? Peli mi bojo v cerkvi, da bo Bogu prijetneje kot delej, ko mu nadušljive ženske vrešijo in zaspani moški brez svetih besed, ki jih nikoli prav ne znajo, vsak po svoje godejo. Otroci mi bodo peli, kakor svetemu Očetu v veliki cerkvi velikega Petra, ki se z njim moj mali komenski svetec sramežljivo nikdar pomeriti ne zna in ne sme.«

»Oznanil sem tedaj, da bom šolo začel in se je kmalu zvedelo daleč okoli. Otroci so mi prišli v kaplanijo, pa sem videl, da ne prostora ne prave učiteljske sposobnosti nimam. Pa sem začel premišljati, kje bi kako bajto kupil za šolo pa takega magistra našel, ki bi v Komendo priti hotel. Po pravici povem, da že nisem bil kar nič več goreč in sem se sam nase hudoval, ki da sem se prenagril, ko sem seglotno naglo šolo faranom oznanil pa je zdaj začeti nisem umel. V tistih nujah sem prejel nepričakovano pisanje iz Šmartna pri Kranji. Takole sem prebral:

Prečastiti gospod konduktor! Učeni gospod magister! Dragi brat v Kristusu in tovariš moj v vinogradu božjem!

Če Ti svoje ime in sebe nevrednega za nejevoljo pokličem v spomin s tem pisanjem, odpusti! Spoznam, da je ni na svetu bolj vihrave duhovniške suknje mimo moje, ki

sem ves godčevski in duhovski službi v sramoto, kar vse sam veš, ki me za takega iz Komende pred štirimi leti poznaš. Zaničuj me, prej me pa beri! Za intencije, ne boj se, Te ne nadlegujem, bližam pa se s prošnjo za drugega. Le čuj! Ne vem več dobro, ali so mi štajerske romarice na Sveti Jošt, ali berači, ali pa redovniški brat po beri, to vest prinesli, da si v Komendi solo začel pa zdaj učitelja iščeš, ki bi Ti otroke verbis verberisque nekaj potrebne pismenosti pa pameti učil. Glej, pa je tako nanoslo, da bi Ti prav jaz za takega učitelja povedati mogel. Ne ustraši se! Sebe Ti ne ponujam, pač pa imam mladega človeka, ki je dovolj šolan, pošten, skromen in sam svoj. Od Kamne gorice je doma, ubog ko cerkvena miš. Porabiti ga boš mogel za šolmoštra, umel ti bo pa tudi peti in gosti v cerkvi, pa še za razvedrilo, če boš siten, na poskoči in za ples. Vera verissima-que narravi, ves godčevski — umej me prav! — ves pevski je ta fant. Pa trapasto boječ. Saj ga nisem mogel pregovoriti, naj se kar sam k Tebi napoti. Moral sem prej pisati, ali sme priti in sam pokazati, kaj ve pa zna. Da sicer po pravici povem, saj bi ga sam rad še dalje imel, pa se mi sirota smili. Hrano še ima pri meni, ki je hvala Bogu ješč, da zajame, kar predenj zavališ. Požirka vina pa, ki ga je, potegnjenec zeleni, potreben, pa nimam zanj, ki ga sam — bibulum me nosti — težko utrpim. Pri Tebi bo sit in tudi oblačiti ga boš znal. Sporoči zato, kdaj naj se fant oglasi. Če ga vzameš, kesal se ne boš, ker boš dobro delo storil, ki ti ga bo gospod Bog plačal. Še jaz Ti bom hvaležen in Te bom poslej v pivnici in molivnici častil in štimál, da imaš hude oči pa dobro srce. Tvoj vdani Jernej Bitenc, capellanus pro tempore.«

»Tako sem prebral pa se hudoval in smejal. Moj zapravljeni vrstnik v vinogradu Gospodovem, šmartinski kaplan Jernej, ki sem ga od svoje prve pastirske službe v Komendi poznal, je bil res vihravež brez primere. Priporočal mi je mladega človeka, povedal marsikaj, a pozabil, kako je njegovemu varovancu ime. Pa sem zato pero urezal pa takole zapisal:

Prebral, kar si pisal. Naj Tvoj godčevski fant zdaj še sam napiše, kako mu je ime, da bom verjeti mogel, da se vsaj podpisati ume. Pismo naj pa kar sam prinese. Od Šmartna čez Smladnik bo hodil štiri ure. Če

ga rabil ne bom, lačnega pa žejnega ga ne bom podil nazaj. Ti pa v pivnici in molivnici kar nič ne trapaj, da imam hude oči in dobro srce, pač pa glej, da Ti na grob ne zapišejo po Tvoje nemarno: de vino mesto divino.«

»Tako sem zapisal kaj preprosto in po domače, zavedajoč se, da zanikarni ta moj Jernej, ki spodobnega pisma postaviti ne zna, tudi spodobnega odgovora vredni ni. Pa čakam teden dni, čakam dva, čakam tri, od Šmartna nobenega glasu. Že sem pismo in Bitenca pozabil, ko mi čez dober mesec dni sobotnega jutra nekdo potrka na vrata. Odprem, mlad človek stoji pred vrati. Lepó ga nisem pogledal, ki mi ga je v soboto vrglo v hišo, vprašal sem pa le, kaj bi rad. Pa je povedal, da mu je Jaka Zupan ime in da je prišel od Šmartna. Od Bitenca? sem vprašal in dejal, da se mu posebno pa ni mudilo. Plaho se je opravičil, da je ležal tri tedne bolan. Ko sem to slišal, mi je bilo fanta pri priči žal. Videl sem, da je res še ves šibak pa bled, pa sem ga za sloka ramena prijel pa v sobo sprevel, mu sesti ukazal in na mizo kruha pa vina postavil. Natočil sem mu, da je izpil, pa mu je pri priči kri stopila v lica in je bil zdaj kaj prijeten v oči in obraz. Tolik sem bil pa tudi, da sem ga kar na oči spoznal, da je preprost človek in pošten. 'Jakob Zupan, tedaj,' sem dejal, 'pa iz Kamne gorice?' Potrdil je pa segel k sebi in mi predal zveženj listov. Spričevala so ga hvallila, pa sem se čudil, čemu je šolo popustil, in je povedal, da je ni rad, pa da jo je moral. Očeta mu je bila v Jelovci smreka polomila, skrbeti da mora zanj pa iti zato za zaslužkom. Lepših in boljših služeb, sem dejal, bi našel v gradovih, kjer bi mogel biti za pisarja ali celó oskrbnika. Zmedeno me je pogledal pa sem spoznal, da pri svojih mladih letih pa še spričo svoje nerodnosti za take službe niti vedel ni. 'Pišeš tudi lepo,' sem dejal, 'le čemu se še z notami trapiš. Kje neki si prepisal vse to?' Tehtal sem težek zveženj papirja s pevskim pisanjem, on pa je odgovoril, da ni od nikoder prepisal. Sam da piše pesmi in da zna postaviti glasove na laški canzone, francoski menuet in nemški marš. Tudi latinske maše da ima in da bi še drugače zapisal, pa da pravih kranjskih besed nima za to. Take besede da ima en sam na Kranjskem, organist v Ložu, neki Jakob Filip Repež, ki pa zato samo orglati zna pa svojo besedo le pod tujo glasbo postavlja.«

»Kar strmel sem, odkod je zdajci tako zgovornost dobil, pa sem videl, da se ga je bilo vino prijel. Kar všeč mi je bil zato še bolj pa sem dejal: ‚Jaka Župan! Se jej in pij! Potlej pa stopiva v cerkev, da boš pokazal, kako te svoje ključe in kljuke gosti znaš.‘ Kar dva, tri, je stal in bil pripravljen pa sva šla.«

»Ko sva stopila v cerkev, sem za prvo vrata za seboj zaklenil, da ne bi otroci iz vasi pa radovedne babe pridrli poslušat, kdo ob enajstih pred poludnem na koru orgle mojstri pa gosti poskuša. Da bo moj Jaka Župan kaj prida zagodel, ki je bil vrhu vsega tudi od vina potoglav, nisem ne verjel ne pričakoval. Greva tedaj k orglam, pa mu dejem, naj le poskusi prav prijeti in pritisniti, da bom že jaz mehove vlačil. Povlečem. Zdajci se mojemu organistu nekaj pod nogo kakor utrga. Presneti fant je kar na lepem vse registre spustil, pritisnil, da je zapelo in se razleglo po cerkvi kakor vihar in da so mi mehovi pod roko usihali in sem se gnal pritiskati jih, da sem se kar naglo ugrel in uznjožil. ‚Saj si božji,‘ sem zaklical, ‚ob kaplji vina mi anti nisi znorel? Orgle bo razneslo!‘ Kar pozabil sem, da sva v cerkvi, ko sem tako vpil. Pa je zmajal z glavo, se nasmehnil, sunil z nogo in zavrl glasove tako naglo, da se je jeka glasne pesmi še lovila po cerkvi, ko so orgle zdajci že dale hudo mil in tih glas, kakor da je ves ta veliki in častitljivi instrument nekdo nanagloma prekril z gosto in težko zaveso in tako udušil vso rezko silo piščali in drobnih svireli. Nekaj trenutkov je v orglah samo zamolklo bučalo. Jaka Župan je igral samo z nogami. Z rokami je listal po notah, ki jih je bil prej vzел z seboj. Kar je nekam treščil z desno roko, pa so dale piščali presladko človeški glas, da sem mehove vleči pozabil, ko je organist pred orglami zapel prečudno lepo božično: Tam v tem mesti Betlehemu, notri v revnih jaselcah ...«

»Gospod Jaka Župan je posledj še drugače pokazal, kaj vse zna, ko je sprelepo pesem zložil o poganskem bogu Belinu, ki bi jo laški komedijanti mogli s pridom peti, igrati pa pesati. Mene je kar s prvo pesmijo pridobil, s svojo božičnico, ki mi jo je v najlepši pomladi pel, posledj za božični čas ponavljal, da jo zdaj še v sanjah po svoje zapeti znam in rad imam.«

»Ko pa je tisto pot odpel, je pustil orgle in povedal kaj mirno, da so dobre. Potem pa



Olaf Globočnik, Lotos (olje)

je vprašal, s čim naj še pokaže svoje znanje: z asperges me za velikonočni čas ali morda z responzoriji in orationibus za nedelje in praznike; z manj slovesnimi za de ea, s takimi v rekvijemu in pri votivnih mašah ... Ne tajim, da me je tedaj kar sram postalo spričo tega cerkovištvu, ki ga sam nisem znal, dasi sem bil že prenekaj sveta obhodil in sem celó v cerkvi svetega Petra v Rimu pesmi, orgle, trobente in strune peti slišal. Pa sem skrtil svojo zadrego in dejal, naj zagode pa zapoje kar Veni creator Spiritus, in je godel in sva oba pela in tako najino komensko šolo slovesno začela po vzgledu ljubljanskih latinskih magistrov, ki svoje šolarje — compelle intrare! — v cerkev silijo, ko sva midva z Jakobom najinim gojencem božji hram — zaprla. Pela pa sva tako od srca, da sem kraj pesmi hotel zapeti: emitte ... in je moj organist po moj glas v piščali prijel. Pa sem se ovedel še pravi čas, izpustil mehove, da so splahnili in so piščali le še žalostno zajavkale in utih-nile ...«

»Od tistega dne je bil Jaka Župan moj novi komenski organist. Njegove šole ne bom

hvalil. Stori je, kar je storiti moči. Njegova cerkovna pesem pa je bila njemu, meni in vsej fari v čast. Meščani od Kamnika, ki so razvajeni ljudje, so dve uri hoda k mojim petim mašam v Komendo hoditi začeli pa mi še Zupana pregovarjali, naj se k njim v mesto preseli za „regensa chori“. Moj Jaka Zupan mi je zvest ostal...«

»Tiste dni sem se hvaležno spomnil gospoda Jerneja Bitenca, ki mi je bil učitelja Zupana v faro pripravil. Počakal sem prve priložnosti in poslal žejnemu bratcu — da je bibulus, sam ni tajil — vedro vina za zahvalo. Vino mi je prišlo nazaj v klet. Gospod Jernej Bitenc, nesrečni vihravec, že zdavna ni bil več šmartinski capellanus po tempore, temveč substitut nekje na Dolenjskem.«

* * *

»Zgodilo se je tedaj, da sem imel v fari šolo in učitelja, preden sem vedel, kam naj otrokom klopi postavim. Kupil sem zato neko Štramcarjevo podrtji pod cerkovnim svetom, jo prezidal in popravil, da poslej v fari kraju le še „Na šoli“ pravijo. Prečastiti gospod prelat, učeni doktor Martinus Josephus in prijatelj moj, ki se le v enem z njim nikoli zlagal ne bom, češ, da kmetiškim buticam mimo krščanskega nauka v cerkvi nobenih drugih šol treba ni, bo seveda dejal, da sem šel tedaj med proso kopriv sejati. Vse dobro, kar ta moj učeni prijatelj o pogubnosti posvetnega, polovičarskega učenja povedati ve. Za moje mlade duše v fari, — odlični gojenci, med njimi gospoda prelata častiti notarius Jože Tomelj, pričajo, — moj trud ni bil prazen. Visoki gospodje z Dunaja zdaj prav takisto uče in povsod šole zidati ukazujejo. Gaudeamus — veselimo se! Otroških duš Bog blagoslovi mlado učenje vsem, ki tega še ne vedo, za boljše spoznanje, da mladim Kranjcem za mrvico posvetne modrosti nič več nevoščljivi ne bi bili.«

»To o Štramcarjevi bajti pa sem povedal, ker sem prav iz te hiše imel tedaj v fari deklico, po imenu Anico, siroto brez starišev. Mati se ji je bila neke zime posušila in je umrla s prvim pomladnim dnevom. Očeta, ki je z lončenim blagom trgoval po deželi, pa je vzela narasla Pešata. Moj prednik župnik Rogelj je moža v valovih, ko mu drugače pomagati ni bilo, spred cerkve svetega Petra vseh grehov odvezal in z Najsvetejšim blagoslovil. Otroka samega sem našel jaz ob

umirajoči stari Štramcarici, tisto uro, ko sem se vrnil iz graških šol, ga vzel s seboj k župniku Roglju, kjer je ostal dotlej, da sem se vrnil kot mašnik v Komendo in postal sirota za variha in rednika. Denar, ki sem ga plačal za podrti dom njenih starišev, sem položil k lastnim prihrankom in ga vsako leto z obilnimi obrestmi množil, da bi dekle, kadar bi v svoja leta prišla, kaj za doto imela.«

»Bila je tedaj deklica Anica kar domača v moji hiši in so jo v vasi klicali za fajmoštrovo pa blagrovani, da nikoli ne lačna ne žejna ni. Ni bila, hvala Bogu, in je lepo rastla. Sam sem jo navadil brati in pisati, v kuhinji pa se je učila gospodinjstva. Ko ji je bilo nekaj čez deset let in je za smrt zbolela, smo vsi v hiši jokali, ker nismo verjeli, da bo še okrevala. Vstala je zdrava, pa smo odslej v hiši vsi otroka razvajali in je morda prav zato zrastla v dekletu nekakšna slabost, huda občutljivost in zamerljivost. Vsi v hiši so videli, da otrok prav mene posebno ljubi. Sam pa sem nešteto opazil, da dekle nobene graje in trde besede teže ne prenese, kakor pa mojo. O, kako je znala v nemi togoti kljubovati in trpeti. Ne dekle, jaz sem se bal nje pa sem zato vsaj nekoliko kriv tega, kar se je pozneje zgodilo z njo, ki sem hotel le njenega smeha in njene igrivosti ob sebi in zato premalo svaril, premalo navajal s strogo in trdo besedo. Že ni bila noben otrok več, ko sem jo nekoč odločno pograjal. Moral sem jo, dasi ne bom pravil, čemu. Očital sem ji grdo nehvaležnost. Nič ni odgovorila. Nekaj drugega je naredila. Pobegnila mi je z doma, da sem jo ves teden iskal od Kamnika do Kranja in Ljubljane, ne da bi jo našel. Jezen in žalosten sem se vrnil. Tedaj jo najdem doma. Zbledela je, ko me je zagledala. Nič nisem rekel. Molče sem ji pokazal, naj stopi z menoj v pisarno, in sva vstopila. Tedaj se mi je vrgla pred noge, prosila odpuščanja in se izpovedala, kako je hotela oditi za vedno, pa da mogla ni. Mirno sem jo poučil, da je nepokorščina grda, in pokazal na razpelo, ki je bilo v sobi. Pogledala je nanj, otrla solze in rekla slovesno, da me ume. Do smrti, do zadnjega da hoče biti poslej pokorna kakor Zveličar sam. Pa je tudi res veljalo, kar je rekla. Kakor da je bila vso hudobo v sebi premagala. In razcvetati se je začela, da jo je bilo veselje videti, in njena

pesem ni utihnila v hiši, da že kar lepo ni bilo več. Ta njena pesem! Čim bolj je Anica rastla, tem bolj tiha je bila pesem in trudna, kakor da poje iz duše, ki strašno koprni, kamor nikoli prišla ne bo...»

* * *

»Tiste čase je šlo že v deseto leto, odkar sem imel učitelja v fari. Mladi Jakob je bil dozorel v lepega moškega, tako da mi je bil že bolj prijatelj, nego pa najet delavec. Oče, ki ga je sin nekaj let iz Komende vzdrževal, mu je bil umrl. Tako se je bil osamosvojil. Hudó bi ga bil pogrešil, če bi me bil tedaj zapustil. Ko sem pa videl, kako se kamniška gospóda trudijo, da bi mi ga zase pregovorili, sem ugibal, kako bi ga kar najbolj trdno privezal nase in Komendo. Pomislil sem, da utegne tridesetletni misliti na ženske. Če bi ga v fari oženil, ne bilo bi se mi več treba bati zanj. Pa sem oprezoval, ali morda nima že kakega znanja, in sem našel, da ga nima in da je mimo navadne vljudnosti in prijaznosti samo z mojo Anico nekam bolj slovesen in dvorljiv. Tedaj sem sklenil, da mlada dva zblížam, zaročim in v svetem zakonu združim. Morda sem to samopridno snoval, ki nisem hotel ne učitelja izgubiti ne Anice možiti predaleč, da bi jo še po poroki mogel vsak dan slišati, videti pa imeti blizu sebe, kakor ljubeči oče svojo hčer.«

»Kaj kmalu sem našel priložnost, da sem svojo misel povedal fantu. Kaj malo mu je bilo treba prigovarjati. Nerodno, a pošteno mi je povedal, da res že dolgo misli na Anico. Ali se je že kaj domenil z njo, sem vprašal, pa je povedal, da ji naravnost drugega še ni rekel, kakor da je lepa in da poje kakor škrljanec. Da to še vse nič ni, sem dejal in pripomnil, da bom poslej jaz govoril zanj. Hvaležno se mi je zahvalil, ki sem kmalu obžaloval, da sem tak posel prevzel, ko sem zdaj moral spregovoriti naravnost z dekletom. V oni isti sobi, kjer sem jo bil nekoč pokaral in ji pokazal na sveto podobo do smrti pokornega Zveličarja sem spregovoril zadnjo besedo. Ne da bi jo silil, a da bi mi bilo prav všeč, sem dejal, če more in misli, da sme vzeti Jakoba Župana za moža. Zbledela je in rekla tiho, da bi le meni rada stregla do zadnje ure. Hudo me je genila s to besedo, četudi sem verjel, da je samó hlinjenje iz sramežljivosti pa vljudnosti, pa sem pripomnil prav tako pristréno, da bo meni



Franc Pavlovec, Študija (olja)

najlepše stregla, če bo učitelju zvesta in skrbna žena. Kakor da se je ta trenutek zgodilo, vidim še vedno živo, kako je tedaj zatrepetala, iskala v čudni tesnobi za pravo besedo, dvignila nato oči pa se dolgo zagledala v razpelo. Kratko je rekla nato, da hoče biti pokorna. Kakor z lastno hčerjo sem govoril nato z njo dolgo in pristréno. S tihim smehljajem na ustnicah je šla. O moj Bog! Prekmalu zatem sem moral spoznati, da se je tedaj poslednjikrat smehljala.«

»Tri nedelje zapored sem jo nato okliceval z Jakobom, v ponedeljek po tretji binkoštni nedelji pa sem ju z mašo poročil.«

* * *

»Minilo je nekaj mesecev. V Komendi smo živeli mirno in vsakdanje kakor dotlej. Anica je prihajala v župnišče za delom, pa sem spoznal, da se me nekam ogiblje, in sem je bil vesel, otroka nedolžnega, kakor sem mislil, ki se me sramuje in zato trpi. Nisem hotel biti vsiljiv. Tudi učitelj mi ni bil v posebno veselje. Nekam bahaško razkoračeno se je počel obnašati, da me je živo spomnil nekakšne valpetovske oblastnosti. Morda pa se je le meni tako zdelo in sem bil krivičen, ki sem bil, ne da bi hotel, samo-

ljubno nejevoljen, ko nisem imel v hiši ne Aničinega petja ne njene tihe pokornosti. Kaj bi dolgo govoril. Z občutjem čudne trpkosti sem počasi odmiral učitelju in njega ženi. Že se nisem več čudil, zakaj Anica ne prihaja več v župnišče pomagat ali pa da ne slišim več njenega glasu v nedeljo pri maši...«

»Tedad sem po naključju ujel pri ženskah, ki so prišle cerkovno perilo prat, besedo, ki me je silno presenetila. Trdo sem hotel izvedeti vse pa sem tudi izvedel. Le verjeti nisem mogel in sem ženske ozmerjal, naj ne opravljajo. Utihnile so, pa sem prav zato občutil, da menda le niso lagale, češ, da se učitelj pa žena — tepeta. Za ves teden sem se potuhnil in začel samo učitelja opazovati. Lej, pa so se mi oči odprle in sem videl, da se je mož spremenil. Popolnoma je bil usahnil s tisto svojo bahaško napetostjo, ki me je nekaj mesecev prej jezila in bolela. Bil je zdaj prav narobe mahedral in nekam izgubljen. Pa še to sem izvedel, da šolo zanemarja pa veliko v gozdove pod Tunjice lazi. Tedaj pa sem se odločil in mu povedal odkrito, kar sem bil izvedel. »Ne zameri,« sem dejal, »saj ne verjamem in ne razumem, ampak jasno sem slišal, kar so rekla, da ženo tepeš in da je pol vasi videlo. Mar si znorel? Samo enkrat da jo je udaril, je povedal brez zadrege, da pa je ne bo nikoli več. «Pa mi tako poveš, da se me še bojiš ne?« sem se razgrel. »Zakaj pa si jo?« Zamahnil je trudno z roko in dejal: »Z uržohom in pravico.« »Pametno povej!« sem vzkliknil, pa je menil, da je povedal prav, ki je le moje lastno besedo ponovil. Kako? sem se čudil pa me je opomnil, kako sem nekoč pridigal o zakonskem možu, ki je svojo neredno ženo pokoril s palico, ki ji je bil tako ime dal, da je »uržoh in pravica«, in se žena zato nikomur prav potožiti ni mogla, če je rekla, da jo mož bije z uržohom in pravico. »Vprašal sem te, zakaj in ne s čim,« sem obljajal moža, sam nase in svojo neumno pridigarsko zgodbo jezen. Pa mi je spet povedal tako, da ga umel nisem. »Zaradi angela,« je dejal in mi spet tolmačil po drugi moji pridigarski zgodbi o ženi, ki je pila pa vselej vrč do konca nagnila, češ, da prej ne zna nehati, dokler angelove slike ne zagleda, ki je vtisnjena vrču na dno. »Lažeš se,« sem zavpil na učitelja. »Anica ni pijanka!« Da ni, je potrdil skromno, a da pije in da njemu to ni prav, ki jo vidi, kako je

po pijači še bolj bolna in žalostna. »Hočeš reči, da pije iz žalosti?« sem vprašal mehkeje, pa ni odgovoril sproščeno. Prikrito togo je dejal, da bi na veselje sam rad včasih pil z ženo; nič drugega. Kar hrbet mi je obrnil...«

»Tri tedne pozneje sem res na lastne oči spoznal, da ne ženske ne učitelj ne lažejo. Našel sem namreč Anico pijano, ko sem vstopil nenapovedan pri učitelju, ki ga tisto uro ni bilo doma...«

»Odločil sem se bil za tisto pot zato, ker Anice ni bilo k meni na zaslišbo, kakor sem bil možu naročil, naj ji pove. Vstopil sem naglo pa jo našel za mizo in sem mislil, da spi, ker je glavo povešala na mizo. Pozdravil sem in je dvignila glavo. Pa je zavpila in si obraz pokrila z rokami. »Kaj se boš sramovala,« sem dejal, »saj sem fajmošter in odrasel pa vem, da otročnost še lepše lice popači. Boš že še spet lepa po krstu, ne boj se!« Pa je pogledala vame s čudno mokrimi očmi in skušala nekaj dopovedati, da nisem umel. »Bog se te usmili, baba,« sem zavpil, »saj je sama resnica, da si taka, in po pravici bi te mož tepel. Pijana si!« Zavpila je in se mi zgrudila k nogam in ječala: »Gospod, gospod, gospod!« Nisem je poslušal, preveč sem bil in sem togoten. Gnusa mi je bila. Danes se karam za ta svoj gnus, ki sem za zdravnika človeških duš postavljen pa tedaj te uboge vicane duše nisem spravedel in niti z besedo, z dobro besedo iskal kakor pri otroku, ki se kuja: »Anica, čemu?« Danes se karam, ko je prepozno, ko nič drugega v Komendi nimam več, kakor tih grob s preprostim križem in napisom: Anica Zupanova...«

* * *

»Ajda je bila odcvela, zadnje čebele so se spravljale spat. Snegovi so zapadli Krvavec in silili vsak teden niže, dokler niso za sveti božični čas za dolge tedne zakopali mene in moje farane. V zgodnjih februarskih dneh rano zjutraj so mi prinesli krstit in sem krstil še pred mašo, ker nam je otrok umiral pod rokó. Ubogi učitelj, sem si mislil tedaj, gosti znaš, sebi pa ne godeš presladko. Lej, zdaj bi se bila morda z ženo pobotala, ki bi bila svoje neosečnost tegobe pozabila ob otroku, pa ti negodé umre.«

»Odmaševal sem, pa so me skoraj še pred oltarjem opozorili, da mi bo iti previdavat.



Ljudevit Vrečić, Plitvička jezera (olje)

Nisem vprašal, kam, kar čudno se je vzelo vame, da nikamor drugam kakor k učitelju. Potrdili so mi. Šel sem in našel Anico holno za smrt. Strašno usmiljenje me je obšlo, ko sem jo zagledal v blazinah, sahnočo v slabostih in z zmedenimi očmi. Pa prav v tej strašni oslabeledoti je bila tako čudno lepa, kakor je še nisem poznal. Ko me je zagledala, so se ji nekako oči ubistrile. Nekak nasmeh ji je hotel zaigrati ob ustnah. Izpovedal sem jo, obhajal in mazilil s svetim oljem. Trpela je vdano, molila tiho in šla za slednjo mojo kretnjo.«

»Po svetem opraviu sem ostal kot prijatelj pri njeni postelji in jo po človeško tolažil in jemal slovo. Tedaj je zgenila svojo roko in poiskala moje. Tiho, da sem se ji moral nad ustnice nasloniti, je prosila: ‚Prosim, prosim, prosim...‘ Samo to in sem izpraševal, česa želi, in jo tolažil, menč, da se ji blede. A ona le eno, da prosí in prosí in prosí. Potem pa, ko mi je bridkost dokipela do vrha in sem se zdajci dvignil, da pokličem ljudi, je rekla vsakdanje trpko kakor dekla v kubinji, sitno: ‚Tak, tiste vode bi pila, ki

ste si roke v njej umili pri maši!‘ ‚Jutri, otrok, dobiš!‘ sem dejal in me je dolgo topo gledala, kakor da ni umela. ‚Jutri, Anica, že ob štirih,‘ sem ponovil in jo skoraj jokaje pomiloval, da so ta čas pač gotovo vodo že odlili. Vendar sem poslal cerkovnika, naj gre gledat, če morda mašna posoda še ni pospravljena. Vrnil se je in sporočil, da je mašni strežnik kakor po navadi vrgel tiste kaplje kar po tlaku za oltar. Topo je poslušala bolnica. Zdeti se mi je hotelo, da se nekako kuja, tako kakor otroci, ki si jim igračo obljubil pa je prinesel nisi; le neskončno bolj bridko, užaljeno. Prišel je učitelj in sedel poleg usihajoče. Zdeti se mi je hotelo, da ga žena niti vidi ne. Izpraševal je, ali ji je hudo. Ni odgovarjala. Naj ne umre, naj mu odpusti. Ni se zgenila. Le zdajpzdaj se je rahlo spačila. Begotno jo je streslo, obhajala slabost. Pa si je zopet opomogla in bila strašno malomarna, brezbrizna za vse, truplo brez duše, čuti, ki nočejo nič več videti, nič več slišati...«

»Zdajci je nekam oživel, me pogledala in rekla s precej močnim glasom, naj učitelj

gre. Začuden je mož pogledal, vstal in šel. Bil je smešen in obenem pomilovanja vreden. Do zadnjega je gledala žena za njim. Ko je izginil za vrati, se je nekako oddehnila in me prosila, naj se približam. 'Tvoj mož je bil, Anica,' sem dejal tedaj, 'ali ga res do zadnjega ne boš marala?' Ni odgovorila, a sem videl, da nečesa išče v sebi. Strašna duševna muka se ji je zrcalila v licu in je vzdihnila, da ne ve, kako bi povedala. 'Otrok,' sem vzkliknil, 'povej, kakor moreš, a govori po pravici!' Strašna bolečina mi je bila zagrabila v možgane. Prepričan sem bil, da je bolnica prej pri izpovedi nekaj zatajila. Segel sem zopet po stoli in še sem priganjal, prosil, rotil: 'Anica, pred vsevednim Bogom ničesar utajiti ne moreš. Anica, prostovoljno povej in se skesaj! Anica, boj se večnega sodnika! Anica, dokler je še čas! Tako sem klical pa sem videl, kako je splahnila tegoba z njenih lic in zdajci se je skoraj nasmehnila. Trudoma je nesla mojo roko na svoje ustnice, jo poljubila in dehnila zmeden, da je že vse povedala in se za zadnje premagala. Tudi tiste vode da ne mara več, pa če bi jo tudi čakala. Da je prav tako, sem dejal, da ji bo zato gospod Bog žive vode natočil, ki vse bridkosti usopi. Iz svoje duhovniške gorečnosti pa še iz svojega človeškega srca sem se nato razvnel in ji govoril o lepoti in dobroti božji, o blaženstvu vseh tistih, ki brez greha s pravim kesanjem in popolnoma v božjo voljo vdani izdahnejo. Tolažil sem jo, da se je bom do svoje smrti pri vsaki maši spominjal in molil za njeno dušo. In ko nisem nič več vedel in videl le čudno togo in brezbrizno njeno lice, se me je polotil nov strah in sem jo prosil, naj vendar še enkrat premisli, ali je vse prav povedala pri izpovedi. Težka muka se ji je zopet obudila v očeh in zdajci je spregovorila, da nič ne more, pa četudi bo pogubljena.◀

»Že je nisem samo rotil in silil, že sem kar klečal ob njeni postelji in s povzdignjenimi rokami prosil: 'Anica, najdražja moja, Anica, poslušaj me, Boga poslušaj, ki te ljubi, ki te pogubiti noče. Anica, spovej se!' Začuden je gledala name. Tedaj se ji je začelo nekaj v licu tajati. Oči so se ji zameglile v prečudni rosi, govorila je. Govorila je, kakor je nisem še slišal, bila je, kakor je do tistih mal nikoli videl nisem. Vsa velika razlika najjnih let, ves razloček med mojim stanom in njenim je izginil. Poslušal sem zadnjo,

najbolj tiho skrivnost ubite, nedolžne ženske duše, ki se je stoprv tedaj, ko je telo prvokrat ležalo zakonskemu možu na strani, zavedela, da je zašla, da nikoli v zakon privoliti ne bi bila smela, ker je od prvega iskala druge ljubezni, drugačnega moža...◀

»Saj sem ostala zvesta, le hudó je bilo, takó da še povedati ni moči,' je govorila in se obtoževala, da je zaradi te skrite žalosti segala po pijači, da ne bi nič vedela, da bi drugače bolna bila, da bi kmalu umrla...◀

»Otrok nesrečni!' sem jo miloval in karal, čemu me je slepo poslušala, ko sem ji učitelja za moža izbral. Pa se ji je obličje zopet pokrilo s trudno togo žalostjo, nekakšnim razočaranjem in je potožila brezmejno bridko, zagonetno: 'Saj me ne razume! Do zadnjega ne bom mogla povedati!' S tisto besedo mi je zdajci odprla oko, da sem z grozo spoznal največji svoj greh, ki zanj nikoli prav zadostiti ne bom mogel in četudi me zanj gospod Bog pogubil ne bo. 'Anica,' sem dejal in vprašal, 'Anica, grešila si, ko si ljubila božjega duhovnika.' Pritrdila je vedro. 'Peter Pavel mu je ime,' sem nadaljeval; 'od umirajoče stare matere te je na svojih rokah prenesel z župnišče. Že tedaj ti je bil na vsem svetu najljubši.' Sproščeno je vzdihnila. 'A Tvoja ljubezen, Anica, je bila čista.' Rahlo je prikimala. 'In trpela si šele pozneje, ko si svojega pravega moža spoznala?' Bolno je potrdila. 'Kar pa ni bil greh, kar so bile samo hudičeve skušnjave in si se borila, kakor si vedela in znala do zadnjega. Anica, umri pokojno. Bog Te ne bo zavrzel.'◀

»Ugasnila je s smehljajem na ustnah, jaz sam sem ji zatisnil oči. Ne da sem vedel, sem bil ubil njeno lepo žensko dušo, a vsaj eno mi je Bog dodelil. Zadnjo minuto tega ubitega življenja sem osrečil. Dokler se izpovedalo ni, ni moglo počiti to veliko, strašno ljubeče, angelsko čisto in nedolžno srce...◀

»Requiescas — v miru počivaj, Anica!◀

* * *

»Vode, ki sem v njej pri maši prste umil, ni pila in učitelja Zupana so mi kmalu potem Kamničani premotili, da me je zapustil. Čez leto dni je ob svoji drugi ženi Jožefi r. Gecljevi pozabil svojo prvo. Pa saj je z Jožefo tudi bolj srečen kakor je bil z Anico. Requiescas, v miru počivaj, Anica!◀

Magdalena

Silvin Sardenko

Na zeleni gori
so šumeli bori:
Deklica, govori,
kaj si med viharje
vrgla svoje zarje?
Milostno te vrni
vigredi sreberni
Lilija med trni!

Iznad cerkve v temnih lesih
glas zapel je kot v nebesih,
zvon zapel je trikrat: Ave!
Čez domače grem dobrave,
noga težka kakor v klancu,
duša tesna kakor v lancu.

Bele črešnje z belim cvetom,
svoja krila blažena
razgrnite nad dekletom,
da bom utolažena.
Bele črešnje, poslušajte!
Zamenimo svoj ornat:
Hermelin mi beli dajte,
jaz rdeči dam škrlat!

O, da vem za tisti kraj,
kjer boš spala ti nekdam,
razrahljam ti, mati, stan,
da boš snula lepši san
ti in tožni tvoj obraz,
ki sem živa skrb mu jaz.

Sneg in dež in rosa, vse
kar prši izpod neba;
kal in kar iz tal cvete,
vse je čist odsev Boga.
Ah! da bi še moj navdih,
želja mojega srca
mogla biti čist in tih
žarek večnega duha.

Kakor potni ptič potujem,
vsako noč drugod nočujem.
Jutranja je in večerna

v mojih mislih in očeh
vedno ista zvezda verna:
Jaz ti vrnem prejšnji smeh.

Kadar kos in kukavica
pojeta po bukovinah,
ko škrljanec, lastovica
krožita po visočinah:
Romarji se v rani zori
k šmarnicam in šmarnim mašam
zbirajo na sveti gori.
Kaj bo z mano? željno vprašam.

Križ samoten v polju stoji:
štiri rame v štiri strani.
Kdo tako je mrk in teman,
da od mojih ne bi se ran
svetil kakor žar za goro,
kjer se strne svet in nebo?

Glej, s podobe v temnem lesu
smrt me gleda venomer,
smrt v telesu, smrt v očesu:
Živa vera živih ver.
Smrt je zame svet edini,
jaz edina smrtna stvar,
osamela v bolečini
kakor večni samotar.

Primi mojo róko,
pelji na visoko,
prehodiva mraz in mrak!
Vdihnila bom vase
kakor davne čase
romarski nebeški znak.

Šumne so ajde,
sladek je cvet;
srečen, ki najde
mleko in med.
Gori na Šmarno
pojdem goro:
srce viharno,
dobro ti bo.

Jaz sem kraj utehe
zanj, ki nima strehe,
ki je poln gorja:
pravi pismo pisem.
Glej, in znala nisem:
Tam smo vsi doma.

Talec

Paul Claudel

Drama se godi za časa Napoleonovega propada. Talec je papež, ki ga je iztrgal iz ječe grof Georges de Coiffontaine in ga pripeljal v bivši samostan cistercijancev Coiffontaine, kjer živi njegova sestrična Sygne. Sygne je sirota, njeni in Georgesovi starši so bili umorjeni, Georgesu, ki je starejši od nje, je umrla žena in otroci. Sygne in Georges skleneta poroko. O tem, da je papež na gradu, izve Tousaint Turelure, prefekt odtonetnega okraja, ki se poteguje za Sygne. Pride in zahteva papeža ali poroko.

Drugo dejanje

2. prizor:

Gospod Badilon (*debel duhovnik in kmečki nazunaj*): Ta človek pri Vas. Kaj pomeni ta obisk?

Sygne: Veste, da mi gospod prefekt naklanja svojo simpatijo.

Gospod Badilon: Ta obisk v tem trenutku!

Sygne: Gospod baron Turelure Me je prišel prosit za roko.

Gospod Badilon: Da se je upal?

Sygne: Kakšno predrznost najdete v tem? Baron, prefekt, general, poveljnik ne vem kaj vsemu, vsi Mareuilski vinogradi so njegovi, trije do štiri gradovi (vse to obteženo s hipotekami, je res), Kaj ni to pametna možnost?

In da se je obrnil name, kaj naj bi bil napravil? Ali je res on kriv, da nimam ne matere ne očeta? In dosti sem stara, da sama uredim te vrste posel, kakor druge.

Gospod Badilon: Bogu niso všeč grenke besede.

Sygne: Slišala sem te sladke besede, ko se mi je z njimi zaupal.

Gospod Badilon: In zakaj je izbral ta trenutek?

Sygne: Videli boste iz nadaljnjega.

Gospod Badilon: Morebiti ve, da je Georges tukaj?

Sygne: Ve.

Gospod Badilon: Ali ve tudi

Kdo je ta popotnik, ki ste ga ponoči sprejeli pod streho?

Sygne: Torej je res? Vi tudi trdite isto... Papež...

Gospod Badilon: ...ki ga je iztrgal iz ječe Vaš brat...

Sygne: O, ubogi, nori Georges!

Gospod Badilon: ...Je tukaj skrit in izroč en Vaši brambi.

Sygne (*se obrne proti Kristusu na križu*): Gorje mi, da si me obiskal!

Gospod Badilon: Jaz ga pa slišim, kako odgovarja: Ti sama si me pripeljala sem.

Sygne: Držala sem te v rokah in vem, da si težak.

Gospod Badilon: Le za krepke je breme.

Sygne: Sedaj razumem, zakaj ste mi pomagali, in zakaj sem na novo zgradila to hišo, ne zase!

Gospod Badilon: Ampak, da oče vseh ljudi najde v njej zavetišče.

Sygne: Borno zavetišče za eno samo noč!

Gospod Badilon: Ne morete napraviti, da bi starec ušel?

Sygne: Toussaint straži vse sobe.

Gospod Badilon: Nobene rešitve ni za papeža?

Sygne: Turelure ga je dal v mojo roko.

Gospod Badilon: Kaj zahteva v zameno?

Sygne: Prav to roko.

Gospod Badilon: Sygne, rešite Svetega Očeta!

Sygne: Ampak ne za to ceno! Jaz pravim ne! Jaz nočem!

Naj se briga Bog za tega svojega človeka, kakor imam jaz dolžnost napram svojim!

Gospod Badilon: Predajte torej svojega očeta begunca.

Sygne: Ne bom predala svojega in njihovega telesa!

Ne bom predala svojega in njihovega imena!

Gospod Badilon: Predajte svojega Boga namesto tega.

Sygne (*proti Kristusu na križu*): Norčeval si se iz mene!

Gospod Badilon: Kaj ste ga prosili, kar Vas ni uslišal?

Kaj ste hoteli, kar niste dosegli? Sad svojega dela, imate ga.

Sygne: Imam ga!

Gospod Badilon: Rod je rešen z Georgesem, če ga rešite in ohranite njegovim otrokom.

Sygne: Moj Bog! Tujak se vidi Tvoja roka!

Gospod Badilon: Jaz Vas ne razumem.

Sygne: Njegova žena, pravitve, njegovi otroci...

Gospod Badilon: Kaj je?

Sygne: Vsi so mrtvi.

Gospod Badilon: Naj v miru počivajo. Prosti ste.

Sygne: Georges je še.

Gospod Badilon: Kaj mu ohranite boljšega kakor življenje?

Sygne: Čast.

Gospod Badilon: Tista čast, ki moraš z njo častiti očeta in mater.

Sygne: On je reven in čisto sam.

Gospod Badilon (*proti Kristusu na križu*): Nekdo drugi je bolj reven in bolj sam.

Sygne: Izvedite torej, ko Vam že moram vse povedati, oče, kaj sva napravila to jutro, on zadnji, in jaz zadnja našega rodu.

Gospod Badilon: Jaz Vas poslušam.

Sygne: To nič sva se obljubila drug drugemu.

Gospod Badilon: Oženjena še nista.

Sygne: Oženjena! Ah, to je več kakor vsak zakon. Dal mi je svojo desno roko, kakor gospod svojemu vazalu.

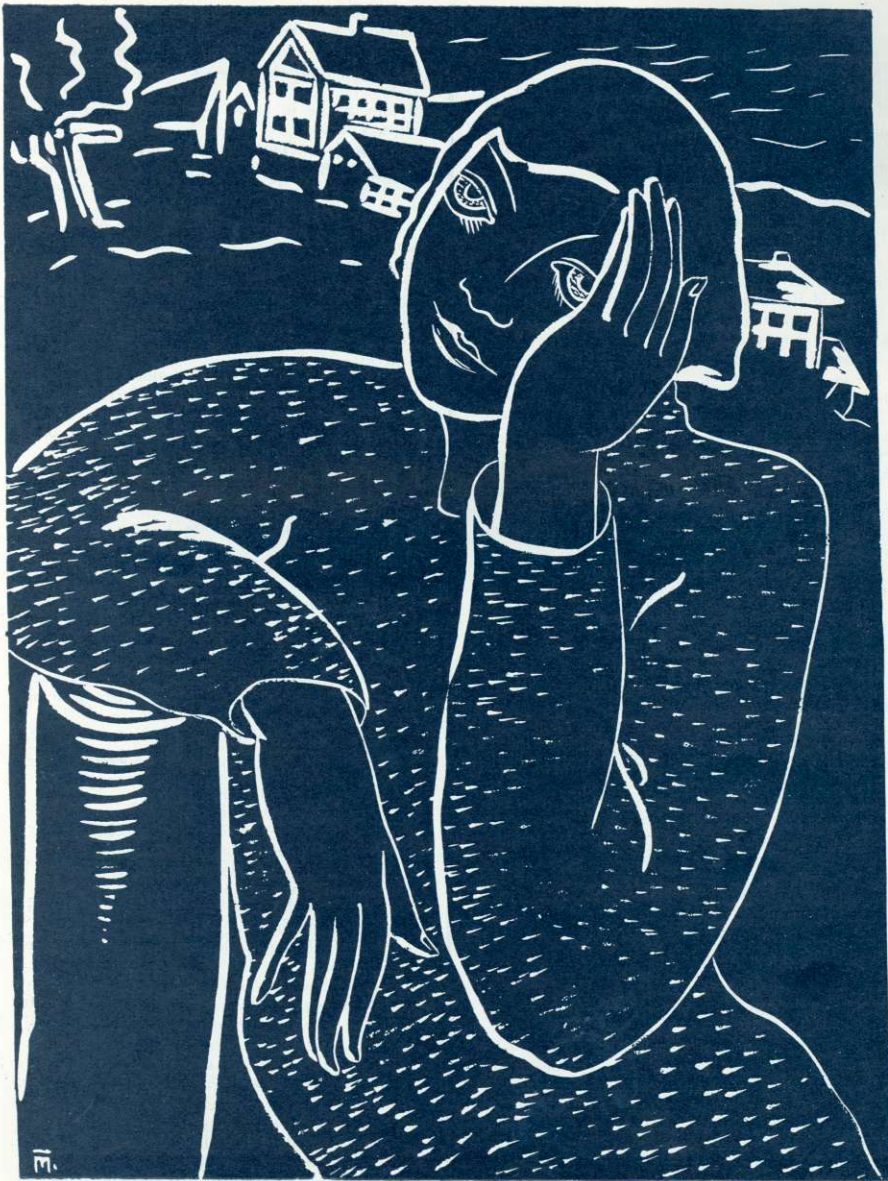
In jaz sem mu prisegla v svojem srcu

Gospod Badilon: Prisega v noči. Same obljube in ne dejanje in ne zakrament.

Sygne: Ali naj prelomim svojo besedo?

Gospod Badilon: Več kakor vsaka beseda je Beseda, ki govori po Piju.

Sygne: Jaz se ne bom poročila s Toussaint-Turelureom.



Miha Maleš, Žalujoča deklica (linorez)

Gospod Badilon: Tudi Georgesevo življenje je v njegovi oblasti.

Sygne: Naj umrje, kakor sem tudi jaz pripravljena umreti! Ali smo večni?

Bog mi je dal življenje in rada mu ga vrnem. Ampak ime je moje! Moja ženska čast je samo moja!

Gospod Badilon: Dobro je imeti kaj, kar lahko daš.

Sygne: Georges bi poginil in ta starec naj ostane živ!

Gospod Badilon: On sam je šel po njega in ga pripeljal sem.

Sygne: Ta popotnik, ki je eno minuto pri nas, ta starec, ki bo takoj izdihnil!

Gospod Badilon: Vasi gost, Sygne.

Sygne: Moj Bog, stori svojo dolžnost zase, kakor jo storim jaz zase.

Gospod Badilon: Ljuba Sygne, kdor je bolj slab in bolj brez moči

Kakor Bog, ko ne more nič brez nas?

Sygne: Zalostna ženska slabost! Zakaj ga nisem ubila brez premišljanja

S tem orožjem, ki sem ga imela v roki? Ampak bala sem se, da to nič ne pomaga.

Gospod Badilon: Ali ste imeli to zločinsko misel?

Sygne: Vsi smo bili izročeni poginu in nisem imela več izbire.

Gospod Badilon: Prav lahko je uničiti, za kar je bilo treba toliko truda, da se reši.

Sygne: Ampak ubiti tega človeka je dobro.

Gospod Badilon: Tudi na njega misliš od vse večnosti in on je Njegov ljubi otrok.

Sygne: Ah, jaz sem gluha in ne slišim in jaz sem ženska in ne nuna vsa stopljena v vosek in mano kakor *Agnus Dei!*

In če ima Bog rad, da ga ljubim in to iz česar je, naj razume tudi moje sovraštvo, ki je, kakor ga ljubim, iz dna srca in zaklad mojega devišta!

Dajte vendar razumeti, da živim, odkar sem rojena, iz oči v oči temu človeku, in gledam, da ga opazujem in da se ga varujem, da ga na konec uklonim in se ga poslužim proti njegovi volji!

In neprenehoma se mi dviga v grlu zoper njega iz strahu in gnusa nova moč! In sedaj naj bi ga imenovala svojega moža, to žival! in radovoljno naj bi mu nastavila lice!

In jaz to odbijam, jaz pravim ne! Če bi sam živi Bog to od mene zahteval.

Gospod Badilon: Zato On tega nikakor ne zahteva.

Sygne: Kaj torej hočete v Njegovem imenu

Gospod Badilon: Jaz ne hočem, in ne zahtevam nič, ampak samo gledam Vas in čakam. Kakor je Mozes gledal kamen pred seboj, ko ga je bil udaril.

Sygne: Kaj čakate.

Gospod Badilon: Tistega, zakar je jasno, da ste bili ustvarjeni in rojeni.

Sygne: Ali naj rešim papeža za ceno svoje duše?

Gospod Badilon: Bog ne pripusti? Da bi hoteli ustvariti kaj dobrega s slabim.

Sygne: Ne bom dala svoje duše hudiču!

Gospod Badilon: Ampak že jo ima nasilni duh.

Sygne, Sygne in to noč ste sprejeli Jezusa Kristusa v usta.

Sygne (*zamolklo*): Imejte usmiljenje z menoj.

Gospod Badilon (*na ves glas*): O Bog, usmilite se Vi mene, ki Vam moram govoriti besede, katerih me je groza!

Vaša mati sveta grofica Renee, se je ozrla name, ko sem bil še zanikaren pob in me je napravila za duhovnika tukaj za večno.

In dobro? In jaz sem tisti, ki zahtevam od njene hčere stvari, spričo katerih smrt malo pomeni, ki nisem vreden, da bi se dotaknil Vaših čevljev! Jaz, tepec, debeli človek, obtežen z materijo in z grehi!

Meni je dal Bog službo nad ljudmi in angeli, tem rdečim rokam je izročil oblast vezati in odvezovati!

Vse je poginilo, sedaj samo mene kličete očeta, ubogega kmetja!

Ah, saj, nihče ni bil bolj Vaš oče po krvi, kakor sem Vam jaz, moja ljuba hčerka, v imenu Očeta in Sina.

Prosite Boga, da naj bom za Vas oče in ne darovalec brez srca

In da Vam svetujem izven vsake strastnosti v duhu zmernosti in mehko.

Kajti on ne zahteva od Vas nič, kar je nad nami, ampak kar je najmanjšega, ker ne mara krvavih daritev, ampak darov, ki mu jih Njegov otrok da iz srca.

Sygne (*zamolklo*): Odpustite mi, ker sem grešila. (*On odne spoj plašč in pokaže se v albi z vijoličasto štolo prekrižano čez prsi.*)

Kaj! Vi imate Popotnico s seboj?

Gospod Badilon: Ne. Nesel sem jo patru Vincenciju v gozd.

Ko sem se ločil to jutro

(*Potihem*) — od papeža

Sem zvedel, da je revežu hrast zmečkal noge.

Prihajam od njega. Kakšen vihar!

To me spominja na dobre čase, Nedeljivega, ko me je gonil čarovnik Quiriacij.

In ko sem prebil noč v votli vrbi z Našim Gospodom na prsih.

Sygne (*pokleknje*): Odpustite mi, oče, ker sem grešila.

Gospod Badilon (*sedi v naslanjaču poleg nje*): Naj Vam odpusti, kakor Vas jaz blagoslavljam.

Sygne: Kriva sem strastnih besedi, smrtno želje, namena moriti.

Gospod Badilon: Ali se odrekate z vso svojo voljo sovraštvo do kateregakoli, in želji, da bi mu storili hudo?

Sygne: Vdam se.

Gospod Badilon: Nadaljujte.

Sygne (*potihem*): Georgesa,

O katerem sem Vam prej pripovedovala, oče. Ljubim ga.

Gospod Badilon: Saj to ni nič slabega.

Sygne: Bolj kakor gre katerikoli stvari.

Gospod Badilon: Vendar ne tako, kakor Boga samega, ki jo je ustvaril.

Sygne: Oče, dala sem mu svoje srce!

Gospod Badilon: Ljubiti ga izven Boga, to se pravi, premalo ga ljubiti.

Sygne: Ampak ali Bog hoče, da ga zapustim in izdam?

Gospod Badilon: Imejte potrpljenje z menoj, poslušajte me, ljuba Sygne, kajti jaz sem Vaš pastir, ki Vam noče hudega.

Če se žena loči od svojega premoženja, kakor se to dogodi, od svojega očeta, od svoje matere, od svojega kraja, od svojega ženina.

(In to storiti je prav grenko, čeprav se besede lahko izgovarjajo.)

Da živi v samotni ob vznožju križa, in obvezuje bolnike in hrani uboge

In ljubi in ceni višje od uvidenosti in pameti te ljudi, ki nam niso za nič,

To ona stori iz polnosti svojega srca in njeno zveličanje nima pri tem nič opravlja.

In da bi se Vi, zato da rešite Očeta vseh ljudi, kakor imate poklic,

Odrekli svoji ljubezni in svojemu imenu in svoji stvari in svoji časti na tem svetu,

S tem da objamete svojega rablja in ga sprejmete za moža, kakor je pustil Kristus Judeža, da ga je zaužil,

— Pravičnost tega ne ukazuje.

Sygne: Če tega ne storim, bom brez grehov?

Gospod Badilon: Noben duhovnik Vam ne bo odrekel odvze.

Sygne: Je to res?

Gospod Badilon: In jaz Vam rečem še več: Varujte se in pazite na ta veliki zakrament zakona, da se ne onečasti,

Kar je Bog ustvaril, v nas dopolnjuje. Kar mu darujemo, posveti. On dovršuje kruh in vino.

On dovršuje olje. On daje veljavo za večnost besedi, ki nam jo je podelil. Napravi zakrament, kakor svoje lastno telo

iz priznanja, s katerim se grešnik obsodi na smrt.

Ah, kako trepeta telo duhovnika, ko ta izvržek, ki je Jezusov brat, obrne proti njemu svoj razkrojeni obraz in prizna z usti svojega gnilega telesa!

In prav tako je posvetil vsakršno privoljenje v zakonu, kjer se dve bitji drug drugemu dajeta drug drugega v last za večnost.

Sygne: Bog torej noče od mene takega privoljenja?

Gospod Badilon: On ga ne zahteva, pravim Vam za trdno.

— Prav tako, ko se je Božji Sin zaradi zveličanja ljudi

Izrgal iz naročja Očetovega in pretrpel ponižanje in smrt,

In to drugo smrt vsak dan — smrtni greh vseh tistih, ki jih ljubi

Ga ni Pravičnost silila.

Sygne: Ah, jaz nisem Bog, ampak ženska!

Gospod Badilon: Vem, uboga Sygne.



Miha Maleš, Abiturijent (risba)

Sygne: Ali meni pripada rešiti Boga?

Gospod Badilon: Pripada Vam rešiti svojega gosta.

Sygne: Nisem ga jaz vabila pod svojo streho.

Gospod Badilon: Pripeljal ga je Vaš bratranec.

Sygne: Jaz ne morem! Moj Bog, jaz ne morem za to ceno!

Gospod Badilon: Dobro, nimate krivde na krvi tega pravičnega.

Sygne: Jaz ne morem nad svoje moči.

Gospod Badilon: Ljuba Sygne, preiščite svoje srce.

Sygne: Pred Vami je, na stežaj odprto in preklano.

Gospod Badilon: Če bi otroci Vašega bratranca še živeli, če bi šlo za to, da ga rešite, njega in njegove,

In ime, in rod, če bi Vas sam za to prosil.

Za to žrtev, ki Vam jo predlagam, Sygne, ali bi jo storila?

Sygne: Ah, kaj sem, uboga deklica, da se merim z moškim svojega rodu? Da.

Storila bi jo.

Gospod Badilon: To slišim iz Vaših lastnih ust.

Sygne: Ampak on je moj oče, in moja kri in moj starejši brat, prvi in zadnji nas vseh,

Moj gospodar, moj gospod, ki sem mu obljubila zvestoblo!

Gospod Badilon: Bog je vse to za Vas bolj kot on.

Sygne: Ampak on me ne rabi! Papež ima njegove nepremakljive obljube!

Gospod Badilon: Ampak svet jih nima, za katerega Kristus ni molil. Prihranite vsemu svetu ta zločin.

Sygne: Vi ste me učili in ali mi niste rekli, da kadar je bil papež blizu pogina, ga je Bog vsakrat rešil?

Gospod Badilon: Nikoli brez pomoči kakšnega človeka in brez njegove dobre volje.

Sygne: Živim tukaj čisto sama in ne vem nič o politiki.

Gospod Badilon: Ampak to gotovo vidite, da je to ura poglavarja tega sveta in sam Peter je v rokah Napoleona.

Kdo mu brani, da napravi drugega papeža, kakor oni temni cesarji nekdanj, ali da ga odvede iz Rima

Kakor nekdanji francoski kralji, zato, da so ga imeli zase?

To je vrhovni nered! To je srce na nepravem mestu!

Ah, midva nisva sama tukaj! Spokornica, devica, poglejte to neskončno ljudstvo, ki nas obdaja.

Blaženi duhovi v nebesih, grešniki so pod našimi nogami,

In mirijade ljudi druga navrh druge, ki čakajo Vaše odločitve!

Sygne: Oče, ne skušajte me nad moje moči!

Gospod Badilon: Bog ni nad nami, ampak pod nami,

In ne skušam Vas po Vaši moči, ampak po Vaši slabosti.

Sygne: Torej se bom jaz, Sygne, grofica de Coüfontaine

Poročila prostovoljno s Toussaint Tureleureom, sinom moje dekle in čarovnika Quiriacija.

Poročila se bom z njim pred obližjem troedinega Boga in prisegla mu bom zvestobo in nataknila si bova prstane na roko.

On bo meso mojega mesa in duša moje duše in to, kar je Kristus za cerkev, bo Toussaint Turelure za mene, neločljiv.

On mesar iz leta 95, ves oškropljen s krvjo mojih ljudi.

Me bo vsak dan objemal in vse, kar bo moje, bo njegovo,

In od njega bom dobila otroke, v katerih bova združena in stopljena.

Vse to premoženje, ki sem ga zbrala ne zase,

Premoženje mojih prednikov, premoženje teh svetih menihov,

Mu bom prinesla kot doto, in zanj sem torej trpela in delala.

Obljubo, ki sem jo napravila, bom prelomila. Moj bratranec, izdan od vseh in ki ima samo še mene,

Tudi jaz mu bom prelomila besedo kot zadnja.

To roko, ki jo je vzel v svojo na binškočni ponedeljek,

Pred očmi naših štirih staršev, ki so izpostavljeni vsi skupaj na tem oltarju, Bom vzela nazaj. Te roke, ki so se strastno stiskale pred trenutki, Moja laže!

(*Molčanje.*)

Vi molčite, oče, in mi ne rečete nič več!

Gospod Badilon: Molčim, Sygne, in tretetam. Izjavljam Vam, da ne jaz,

Ne ljudje, ne Bog sam, ne zahteva od Vas take žrtve.

Sygne: In kdo torej me zavezuje?

Gospod Badilon: Duša krščanska! Otrok božji! Vi sami morate to prostovoljno napraviti.

Sygne: Ne morem.

Gospod Badilon: Pripravite se torej. Blagoslovil Vas bom in pojte.

Sygne: Moj Bog! Saj vidiš, da te ljubim!

Gospod Badilon: Ampak ne prav do pljunkov, do trnjeve krono, do padca na obraz, do strganja obleke in do križa.

Sygne: Ti vidiš moje srce!

Gospod Badilon: Ampak ne skozi to veliko odprtino v moji strani.

Sygne: Jezus! Moj dobri prijatelj! Kdo, če ne ti, si bil ves čas moj prijatelj. Hudo je tebe žalostiti.

Gospod Badilon: Ampak lahko je storiti Tvojo voljo.

Sygne: Hudo je ločiti se pvikrat od Tebe.

Gospod Badilon: Ampak sladko je umreti v Meni, ki sem resnica in življenje.

Sygne: Gospod, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene!

Gospod Badilon: Vendar Tvoja volja naj se zgodi in ne moja!

Sygne: Ah, saj to, o Bog, če že pustim vse za Tebe,

Tudi Ti s svoje strani stori kaj.

Ne čakaj in vzemi moje ubogo življenje z vsem drugim vred!

Gospod Badilon: Vendar samo Tebi pripada vedeti za dan in uro.

Sygne (*zamolklo*): Jagnje Božje, ki odjemleš grehe sveta, usmili se me!

Gospod Badilon: On je že pri Vas.

Sygne: Gospod, tvoja volja naj se zgodi in ne moja!

Gospod Badilon: Je to res, Sygne, in vse je dopolnjeno?

Sygne: ... In ne moja.

(*Molčanje.*)

Gospod, tvoja volja naj se zgodi in ne moja! Gospod, tvoja volja naj se zgodi in ne moja!

Gospod Badilon: Hčerka moja, moja ljuba Sygne, ali ne vidite sedaj, kako lahko stvar Bog zahteva od Vas?

Torej sedaj je končno porušena zgradba Vašega samoljubja? Na tleh je tista Sygne, ki je ni Bog napravil! Izrvana je do korenin

Ta trdovratna ljubezen do samega sebe! Stvar s svojim stvarnikom je v Edenu Križa!

»Moj otrok, gotovo je veselje veliko, ki ga pripravljam svojim svetnikom, a kaj praviš o mojem kelihu?« Lahko je umreti

lahko je vzeti nase smrt in sramoto in udarec v obraz in nerazumenje in zaničevanje vseh ljudi.

Vse je lahko razen razžaliti Te.

Vse je lahko, o Bog, tistemu, ki Te ljubi.

Razen ne delati po Tvoji sveti volji.

(Vstane.)

In sedaj tudi jaz Tvoj duhovnik, vstanem in se nagnem nad to darovano žrtev

In molim zanjo, kakor se moli nad nekvašenim kruhom pri maši.

Sveti Oče, Ti vidiš to ovco, ki je storila, kar je mogla.

Imej sedaj usmiljenje z njo in ji ne naloži neznosnega bremena,

Imej usmiljenje tudi z menoj, duhovnikom, grešnikom, ki sem Ti pravkar daroval svojega edinega otroka z lastnimi rokami.

In Vi, moja hčerka, recite, da mi odpuščate, preden Vam odpustim.

(Ona da znak z roko, on ji položi svojo roko na glavo.)

Sygne, zberite se, blagoslovil Vas bom in božja milost naj bo z Vami!

(Ona se spusti in pade z glavo naprej na tla in obleži razprostrta in z iztegnjenimi rokami. On napravi počasi križ nad njo; rdeči žarki zahajajočega solнца prodirajo skozi okno.)

(Konec drugega dejanja)

Tretje dejanje

Sygne se je poročila s Turelureom. Napoleon je premagan in vojske zaveznikov stojijo pred Parizom. Poveljnik Pariza je Turelure. Kralj je poslal kot svojega odposlanca Georgesa de Coufontaine. Turelure se ne pogaja sam ž njim, ampak poveri to nalogo Sygne. V zameno, da izroči Pariz, zahteva Turelure, da kralj priseže na konstitucijo in da se Georges odreče vsem svojim naslovom in premoženju v korist sina, ki se mu je pravkar rodil. Georges podpiše. Ko pa Turelure vstopi, strelja nanj. Sygne skoči pred Turelurea, da ga krije. Georgeseva krogla jo zadene. Turelure ustrelj nazaj in Georges pade. Sygne umira.

Vrne se

Turelure. (Privzdigne Sygne pod pazduho in jo posadi v velik in globok naslanjač. On sam se osede pred njo, in jo ostro gleda.)

4. prizor:

Turelure: Dober dan, Sygne
(Ona se napenja, kakor da bi rada govorila in ne more.)

Ali meliši? Ali ne maraš govoriti? Govori kljub temu, jaz ti lahko berem besede s tvojih ustnic.

(Ona govori brez glasu.)

Mrtev? George, če je mrtev?

(Znak.)

Žalibog, moram ti reči, da je tako.

(Besede na ustnicah.)



Mira Pregelj, Glava dečka (olje)

Duhovnik? Jaz ti povem, da je mrtev. Prepozno. Prepozno je.

Krogla ga je zadela v čelo. On je mrtev.

— Jaz sem živ.

Po tvoji zaslugi, ljuba Sygne.

(Molčanje.)

Brez duhovnika, brez izpovedi.

In v okoliščinah, žalibog! ki nam dajo majhno dvomiti o njegovem zveličanju.

(Molčanje.)

Kaj? Jaz te ne razumem.

Neskončna?

Da je božja usmiljenost neskončna? To je res, božja usmiljenost je neskončna.

Tudi njegova pravičnost. »Nescio vos«, stoji zapisano. »Jaz ne vem, kdo ste.«

Tako govori Oče.

(Molčanje.)

Zapisano. Lahko trdiš, da ni.

(Molčanje.)

Ampak, Sygne, kako ti moram biti jaz hvalen!

Moje življenje si rešila za ceno svojega.

O skrivnost zakonske ljubezni! o požrtvovalnost, ki si vredna davnih časov!

O tebi je zapisano, kakor nekdanj o Rut: Pozabila bom svojo deželo in tvoji bogovi bodo moji bogovi.

Kaj je zate brat v primeri z možem, ki si si ga izbrala?

Ah, jaz hočem, da kjer bom jaz, boš ti od sedaj naprej z menoj in da naše kosti počivajo druge ob drugih v isti grobnici.

(Molčanje.)

Tudi to ne? Ampak jaz pravim ja, in jaz sem tisti, ki je močnejši.

Jaz te poznam bolj kakor ti sama sebe, in to zadnje dejanje te je končno odkrilo.

Ljubezem je močnejša vez kakor kri. In kdo bi te bolj poznal, ljuba Sygne, Kakor ta tvoj mož, kateremu se je odkrila skrivnost tvojega deviškega telesa?

(Molčanje.)

Tvoja žrtev vsaj ni bila zastoj: Kralj se povrača v Francijo.

(Molčanje.)

Kralj je nanovo tukaj in jaz sem njegov ministrski predsednik.

(Molčanje.)

Coufontaine je nanovo rojen v našem ljubem otroku. Ali ga nočeš videti in poljubiti?

(Znak, da ne.)

Kaj? Ti nočeš videti našega otroka.

(Molčanje.)

To je huda stvar.

(Molčanje.)

Sygne, nima zmisla, da bi ti skrival. Jaz se bojim, da je tudi zate smrtna ura blizu. Župnik Badilon ni daleč. Ali naj ga pokličem?

(Molčanje.)

Sygne, ali sem prav razumel? Kaj je to, ti nič ne rečeš?

(Molčanje.)

Dobro se držiš, Sygne. Ampak ti mi ne moreš skriti solze, ki ti tečejo iz oči.

(Molčanje. Ona joka.)

Ali misliš, da te ne razumem?

(Molčanje.)

Ti mi nočeš odpustiti. Ti nočeš, da ti ta duhovnik podeli odpuscanje.

Ti mi daš rada svoje življenje, smrt je bila pre-dobra stvar, da bi mi jo pustila. Ampak ne odpusti mi. In vendar je to nujen pogoj za tvoje zveličanje!

(Molčanje.)

(Turelure počasi, kakor da bi bral z njenih ustnic.)

»Jaz ne morem več«, praviš?

(Molčanje.)

Turelure (okljub temu): Vse je izčrpano — do dna. — Vse je iztinsjeno — do zadnje kaplje. Ne, to ni to.

Dolžnost ostane.

Naj te zarotim pri tvojem zveličanju.

V resnici, ti si pohujšanje za mene, ki nič bolj ne verjamem v te stvari kakor tvoj brat.

(Molčanje. Znak, da ne.)

Tako veliko je sovraštvo, ki ga imaš zoper mene!

Kaj je bil torej naš zakon?

Zakon je zakrament. Duhovnik ne naredi zakona, ampak privoljenje.

In kakor kruh Evharistije, je ja snov tega ne-prestanega obhajila.

Kako zelo mora biti popoln ta ja, ki napravi iz dveh duš

Eno samo v enem samem mesu?

Velik zakrament, pravi apostol.

(Molčanje.)

Sygne, kaj si naj mislim o tem ja, ki si mi ga dala?

(Molčanje.)

Ali so bili tvoji nameni resnični? Polom.

Slo je za to, da bo papež rešen? Ne.

Nobena dobra stvar ne opravičuje slabega dejanja. Nobena.

(Molčanje.)

Sygne, ali meliš? ja, jaz vidim, da me šeliš. Ah, ponosna ženska, ti se ne uponeš!

(Molčanje.)

Ti nisi zmogla svoje žrtve do konca in ti se umikaš v zadnjem trenutku.

Pogubljenje, Sygne! cela večnost brez Boga, ki te je napravil.

In ki je tudi mene napravil, po svoji podobi; ja, čeprav odklanjaš, da bi mi odpustila!

Po tem Bogu, ki te kliče v tem zadnjem trenutku in te poziva, tebe, ki si zadnja svojega rodu.

Coufontaine! Coufontaine! Ali meliš?

In kaj! ti odklanjaš, ti si nezvesta!

Vstani, tudi če bi bila mrtva! Tvoj gospod te kliče! Torej ti se ne oglasiš?

Vstani, Sygne, vstani, vojak božji! in daj Bogu svojo rokovnico.

Kakor Roland na bojišču, ko je dal svojo pest Nadangelu Mihaelu,

Vstani in zavpij: ADSUM! Sygne! Sygne!

(Ogromen in izzivajoč nad njo.)

COUFONTAINE. ADSUM! COUFONTAINE. ADSUM!

(Ona se obupno napne, kakor da hoče vstati, in omahne)

TURELURE (bolj tiho in kakor da je prestrašen) COUFONTAINE, ADSUM.

(Molčanje.)

(Vzame baklo in gre z lučjo mimo oči, ki ostanejo mirne in uprte.)

Zastor pade

Prevedel Božo Vodušek



Miha Maleš, Monotipija

PROSVETNI DEL



Olaf Globočnik, Pastirji (olja)

Paul Claudel

1868—1928

Sledeči odlomki iz Claudela so izbrani tako, da ga pokažejo našim ljudem predvsem kot človeka in katolika, ta uvod bi samo rad osvetlil in situiral te stvari, ki že same na sebi govorijo, ni pa naš namen, pisati njegove biografije ali pa kakšne izčrpane formalne analize njegovih del.

Značilna za Claudela je njegova praktična vernost. On, ki je genialen umetnik, po poklicu poslanik Francije v Washingtonu, hodi vsak dan k maši, moli rožni venec, nosi škapulir, stvari, ki se zdijo pri nas vredne samo za dekle. (Glej pismo na Rivièra z dne 25. maja 1907.) Veliko naših ljudi morebiti kaj takega ne bi verjelo, kakor sploh ne vedo, da v Franciji vernost ni sramota, ampak celo bon ton v visoki družbi. Claudel je v izvrševanju cerkvenih obredov vrh

tega zavedno starinski, ne pravi, da je treba iskati za molitev ugodnega razpoloženja, namreč tega v danem slučaju le prevečkrat ne bo, ampak da je treba moliti, tudi če človek ni zbran. Ravno tako se ne boji reči, da se je človeku treba odpovedati svobodi v misli in v dejanju, ki dopušča, da dela vsak po lastnem preudarku, ampak da se mu je treba podvreči božji zahtevi. (Glej kakor zgoraj.)

V drami »Talec« je usmerjenost Claudelova najbolj jasna in najbolj dostopna tudi za bravca, ki nima posebnega čuta za razumevanje njegove oblike. V tej drami se nam kaže Claudel kot isti dogmatični in čisto neindividualistični človek kakor v pismih. Vsa drama je zgrajena na odpovedi, ki jo izvrši glavna junakinja Sygne s tem, da proti svojim čuvstvom sklene zakon s človekom, ki ji je zoprn in sovražen, in ne samo da ga sklene, ampak ga tudi brani in za njega umre. Motiv za odpoved je božja zahteva, ki jo zastopa duhovnik gospod Badilon. Claudel vede sicer v

boj različne upore: čast, ljubezen, dano besedo, vendar jih drugače za drugim otopelca, nikoli jim ne dovolj, da bi se razvili do vrhunca in potem oni vodili dejanje. V tem, kako Claudel zavrača Sygneine upore, se kaže isto konstruktivistično mišljenje, kakor zgoraj z ozirom na molitve, za njega je važno predvsem dejanje in čuvstvo. Dokler sta si Sygne in Georges samo obljubila zakon, zakon se ni izvršen, to še ni zakrament, Od Boga naložena dolžnost v Claudelovi drami zmaguje nad osebnimi čuvstvi in voljo. Če hočemo najti podobno dogmatično in nepsihološko rešitev konflikta, moramo iti nazaj do Aischyla, ki ga je Claudel prevajal in ki ga imenuje svojega učitelja. (Glej pismo na Rivièrea z dne 12. maja 1908.)

Drama, iz katere prinašamo odlomek, je gotovo izmed vseh Claudelovih tudi formalno najboljša. Tukaj gre v resnici za konflikt med ljudmi in ne za konflikt med besedami. Dolgi monologi, ki nimajo osti proti soigravcu, ki se oddaljujejo od dejanja in kopičijo metafore, niso tako pogosti. (Primerjaj našo dramo in Marijino Oznanjenje v Domu in svetu 1926.) Claudel je v tej drami najbolj realen, najbolj konkreten, najmanj liričen. Ljudi v drugih njegovih poznih dramah se kaže isto ukročenje lirizma.

Nad temi razlikami v stilu pa je Claudel v vseh svojih delih liričen v nekem globljem zmislu besede: to se pravi, on ni analitičen. Na dva različna načina lahko človek stoji napram drugim in napram sebi: ali dogmatično ali psihološko. Claudelovi ljudje so ljudje enotnih čuvstev, oni svojih čuvstev ne reflektirajo v sebi, njim njih lastno čuvstvo ne postane predmet samoopazovanja, ki ga potem zdrobi in komplicira. Če danes lirika v civiliziranih deželah propada, je to dokaz, da ljudje enostavnega čuvstvenega življenja niso več zmožni. Claudel je tak človek enostavnega čuvstvenega življenja in zanj to dejstvo ni samo umetniško značilno, ampak tudi življenjsko.

Claudel sovraži razum (pismo o Taineu in Renanu z dne 12. maja 1908) zato, ker ve, da preti od njega velika nevarnost človekovemu notranjemu življenju. Umetnik, ki ne veruje, ki se torej razumsko reflektira, je obsojen na obup in razkroj ali pa na drobno umetnost (pismo na Rivièrea z dne 12. oktobra 1912, uvod pisma z dne 24. oktobra 1907). Isto velja seveda o človeku z enako intenzivnim duševnim življenjem, kakor je umetnikovo. To, da se vprašanje vere in nevere stavi čisto psihološko kot vprašanje zdravega in bolnega čuvstvenega življenja, je čisto francosko, in Claudel ima v današnji francoski literaturi dokaz svojega prepričanja (Gide, posebno pa najmlajši). Če pri nas stvar ni tako ostro prišpičena, kakor tam, prihaja to iz majhne intenzivnosti in večje grobstvi našega duševnega življenja. Korespondenca z Rivièreom se vrti okoli te osnovne točke.

Claudel je katolik starega kova (glej pismo z dne 24. oktobra 1907 na koncu), njegovo poslanstvo zdobljenemu modernemu svetu je zunanja in notranja disciplina.

Priliko, da se je Dom in svet Claudela spomnil, je dala njegova šestdesetletnica. Jacques Rivière je bil eden izmed najnadarjenjših mladih francoskih kritikov in po vojski urednik časopisa »La Nouvelle Revue Française«. Celo življenje je krčevito stremel za vero, dasi je živel dolgo neodločen, je umrl kot katolik. O Claudelu in Rivièreu informira E. R. Curtius: Die literarischen Wegbereiter des neuen Frankreich.

Božo Vodušek in Dušan Grabrijan

Pogledi v Claudelovo življenje, vero in umetnost

(Iz pisem: Jacques Rivière—Paul Claudel 1907—1914)

Izbral D. Grabrijan

Jacques-u Rivière-u

Tien-Tsin, 25. maja 1907.

Innuit immensâ admiratione quod est, mira hocce externis ostendendo quae non est.

Sv. Gregor.

Dragi prijatelj moj

Komaj sem odposlal svoje pismo, že sem prejel Vaše od 7. aprila. Kakšni dopisi! Ne očitam Vam ničesar. Obratno, prva in prijetna dolžnost mi je, da pomagam mladini iz krize kakršno sem sam nekoč prestal.

Malo filozofije na Vaše misli o mnogovrstnih resnicah. V nekem gotovem zmislu je samo en Bog sam iz sebe, vsa druga bitja pa so pogojna, z odlokom Njegove volje (sv. Pavel). Samo en Bog je in samo ena resnica, oba pojma sta torej istovetna. Ker je samo en Bog in samo en bistven način razlikovanja Boga, imajo vse druge stvari to medsebojno skupnost, da niso Bog. Bog je začetek in konec sveta, in svet nima drugega namena, kot da Boga časti, in kakor je samo ena resnica, tako je tudi samo ena gotovost, katero nam nudi razodetje. Kjer ni Boga, tam ni resnice, ni bitja, ni ničesar. Tako pa je Bog povsod, on ustvarja in vzdržuje in obvladuje. In mi prisostvujemo neprestanemu ustvarjanju.

Pa pustiva filozofijo in prestopiva rajši na sigurnejšo in uspešnejšo pot življenja, kamor z veseljem sledim Vašemu vabilu. Kdor hoče vedeti, kaj je žganje, bolje stori, da ga izpije nekaj kozarcev, kot pa da studira vse fiziološke razprave o tem.

Priporočljive knjige. Predvsem Pascal, on je za nas Francoze pravi apostol ad exteros. Dalje mnogo knjig o mistiki: Angèle de Foligno, Rusbrock, sv. Terezija, življenja svetnikov, čeprav so slabo pisana. Čudežna razodetja Ane-Katarine Emmerich o življenju našega Gospoda. F.-u. sem priporočal Bossuet-jeve: Elevations sur les mystères, in la Méditations sur les Évangiles, katere celo občudujem. Krščanstvo 17. stoletja je pusto in strogo. Dante. Predvsem pa vse, kar dobite Newmanovega.

Praktično. Več kot vse knjige Vas nauče cerkveni obredi in posejanje službe božje. Zapopite se vendar v ta neizmerni vir slave, gotovosti in poezije. Nikar ne pričakujte hipnega, notranjega razodetja, Vaše temine bodo polagoma kopncle. Storitc to, kar je v Vas že nakazanega, in jaz samo to še poudarjam: Facientis quod est in se non negatur gratia Molite vsak dan, nič zato, če niste zbrani. Voljo vsaj pokažite; kdo ve, če nimajo te božje molitve, ki so jih tolikrat prešušljale tako svete ustne, že same po sebi čednost ex opere operato? Nikomur se ni bati za dušni blagor, kdor moli vsako jutro in vsak večer z vso zbranosijo, ki jo premore (kar večkrat niti tako težko ni). Pojdite, če le mogoče, vsako jutro k maši, in posvetite vsaj eno celo leto popolnoma cerkvenim dogodkom. Nosite škapulir, molite rožni venec, hodite križev pot, zapopite se vedno, ko utegnete, če ne, vsaj četrte ure na dan v kak evangeljski izrek. Ne obupajte, tudi če padete, Vaše zaupanje v božjo ljubezen mora biti neomahljivo; pomislite vedno, da to ni najbolj gnusen in poguben greh, kajti Njega odvrača samo napuh. Cor contritum et humilium non despicies.

Kadar se spreobrnete, spolnajte vse točno, kar Vam bo spovednik naložil, svetoval Vam bo gotovo, da se čim večkrat obhajate. Delite miloščino (oglejte si tozadevno Joctovo poglavje iz maše za pepelnico sredo). Usmiljenje dušo najbolj krepi. Vstopite v red sv. Vincenca l'avlanskega, kjer imam sam čast delovati dvajset let.

Sv. pismo. Potrebno je, da ga vsega prečitate, Edina, Fillionova izdaja, ki jo poznam, res ni najboljša, vendar je pravoverna, dasi ima neumno, neprebavno razlago, vendar Vam pomore do prvega razumevanja besedila, ki je sicer težje dostopno. Skoda, da ga je deset debelih zvezkov, pa mogoče, da Vam ga kdo posodi.

Maša. Kako naj govorim o tej božanstveni skrivnosti? Lotil sem se je že večkrat, ali moje moči presega. Poslušajte jo češče in zapopadete jo. Guéranger-jeva; l'Année liturgique, katere Vam sicer ne priporočam, vsebuje vse latinske mašne molitve.

Sv. Tomaž. Berite ga šele, ko ga morete, vendar danes še ne. On Vam vzame cela leta.

Ubogo dete! Kristus Vas ima v svoji mreži. Induxisti nos in laqueum, speljal si nas v past. Vašo stisko razumem, predelati jo morate. Spričo tega novega sveta, katerega prezeti ne gre, Vam je potrebna velika odpoved, odreči se boste morali svobodi v mislih in dejanju, ki dopušča vsakomur, da dela, kar se mu zdi, ki ne ve nikdar, kaj preneha božja zahteva, o kateri govori sv. pismo, da je hujša od pekla. Ne čudim se, da Vam sega do mozga tam, kjer so največji svetniki trepetali. »Vsaka spreobrnitev je mala sodba,« pravi Pascal. Zato se mu bojte, Bog pozna mero, ki jo morate prenesti, in veselje bo presleglo vašo žrtev. Ne boste več umrli, smrt zgubi za Vas zmisel, Bog se združi z Vami v večnosti, prerodil Vas bo v sebi, da se boste v njem radovali (Božja prikazen).

Praktični nasveti. Ostanite, kjer ste, na potu, ki Vam je usojen. Sprejmite križ, ki Vam ga Bog nalaga. Mnogo dobrega lahko storite na vseučilišču, tam boste imeli časa dovolj za delo in premišljevanje, ki ga potrebujete. Če bi Vas Bog ne potreboval tam, kjer ste, pa bi Vas ne bil posadil tja. Samo enkrat v svojem življenju sem svojeglavo opustil usojeno mi pot, mislil sem, da bo tako bolje, pa bilo je zame usodno. Mogoče je res Pariz najboljši za Vas. Na vsak način pa, in zadnje, kar Vam svetujem, je: zapustiti Francijo. Zunaj so naši ljudje brez vsake moralne opore, tujina pomenja smrt večini, oslabitev vsakomur. Vem to, sam sem skuil.

Z Bogom, dragi prijatelj! Poleg Vas vidim Mater božjo, nad Vami bdi tiho v brezmejni ljubezni. Nekoč boste razumeli tišino, s katero Vam Bog in Marija govorita.

P. Claudel.

Tien-Tsin, 24. oktobra 1907.

(Na praznik nadangelja Rafaela)

Dragi prijatelj,

Vaše pismo me je razveselilo. Očital sem si, da sem bil mogoče v svojem zadnjem pismu z vami prestrog in bal sem se dolgega presledka v razgovoru, katerega imava nekaj mesecev že. Bal sem se, da ne konča vse tako brezpogojno, kakor sem si tega želel, pa končno, saj ne pišem samo današnjemu Jacques-u Rivière-u, temveč Jacques-u Rivière-u, možu čez dvajset ali pa štiri-deset let. V enem dnevu ne požene nobeno seme. To ali ono besedo, ki sem jo bral, sem nosil deset in več let, preden sem ji našel pravi poudarek. Mogoče se spomnite, ko bom že v grobu, te ali one moje besede, ki Vam jo danes pokladam na srce z vso ljubeznijo.

Vsi Vaši predsojdi, zatočiče Vasega zadnjega pisma, se potrjujejo v ostudnem izreku odvratnega Renana, ki me je sprevrčal že svoj čas: »Mogoče da je navsezadnje resnica le žalostna!« Takrat še nisem bil kristjan, ali doumel sem že globoko rajске sklade, kakršni so kosi Antigone in Deveta simfonija. V dno svoje duše in srea sem občutil, da je veliko nebeško veselje edina resničnost in da človek, ki ne veruje vanje iskreno, ne bo ustvaril nikdar dela, katero bo umetniško in posvečeno. Vse ostalo je samo bedno, domišljavo prizadevanje pisca ali pa krpe papirja. Otdot tragičen zastoj Štefana Mallarméja, ko je čisti umetnik spoznal, da nima ničesar več povedati.

Tu korenini velika pravda o subjektu in objektu, katere mi vi ne načunjate prvi. Kant je velik filozof in ga spoštujem, ali malo ga razumem in znašel je cel besednjak, ki je izpil ljudem možgane.

Začniva pri tej razliki in poiščiva v neredu oporišča, katerega so nam dana in neoporečna.

Po eni strani vi ne dvomite predvsem o Vašem lastnem trpljenju. Ne vprašujem, če je ozdravljivo, temveč kakšen vzrok ima, in jaz trdim, v čemur se vsaj strinjava, da je vzrok v osnovnem nesoglasju, ki vlada med dušo in njeno uzadostitvijo. Ta pojav je tako splošen in enoličen, da

ga imam za objektivno ugotovljeno dejstvo, o katerem pričate vi sami. Duševnost, srce človeško ne najdeta na tem svetu objekta, ki bi odgovarjal njuni potrebi in razteznosti; zanikajte, ali pokažite mi tak cilj, kajti vsak predmet je delen, duh pa stremi za celoto. (Pokaži nam očeta, stvarnika, in nam zadošča; sv. Filip v evangeliju). Bogastvo in uzadoščenje naših telesnih nagonov potrebo samo otepeva in ugonablja, uteši je ne. Analiza nama potrdi in takoj.

Po drugi strani in vključ vseh retoriki opazujemo, da so stvari izven človeka zelo dobro prirejene svojemu namenu, t. j. namenu obstojati in razvijati se v vsej polnosti svoje nature in v skladnem medsebojnem sodelovanju. Če pa opazamo pri njih delen nered in boj (čemur bi ne imeli pripisovati tolike važnosti kakor njihovemu redu, kajti prvi jih vzdržuje, drugi pa jih samo pogojuje), Vam navajam v preudarek (brez ozira na nauk, ki sledi iz izvirnega greha), da teži vsako bitje, ki je ustvarjeno po božji podobi v neskončnost in soudeležba ostalih stvari ga izpravlja in zadržuje.

Položaj je torej sledeči: izven človeka red, katerega zanikati ne morete, v človeku samem nered, katerega ne tajite, Vaše pismo ga zadostno potrjuje.

Vi torej niste v čisto zmedenem svetu, kjer so stvari brez vsake medsebojne zveze, ampak prav obratno, vse je lepo skladno, vzdržuje neko stanje, neki potek, vedno enak kakor tok leta. Če bi stvarjem ne bilo namenjeno, da obstojajo, pa bi ne obstojale. Vi se torej nahajate v svetu samo delno neurejenem, v eni sami osrednji točki: vse izdaja ne prisotnost, temveč neko odsotnost.

Tu zametujem razliko med subjektom in objektom. Subjekt in objekt sta tesno spojena člena istovrstne celote. Res ne vidim, kako bi duševno razpoloženje ne moglo postati enako merodajen predmet proučevanja, kakor lupina poljubne žuželke. Duh samo nas more voditi v gotov del sveta. Čemu zavračati subjekt kot sen in domišljivo? Zakaj bi mu ne prisodili enake veljave kot konkretnemu predmetu? V tem vsaj ne vidim zaključka, katerega me oproščate. Ne pravim. Želim si take stvari, torej ona je (kar bi enako veljalo kot za glad in prehrano), temveč pravim: želim si take stvari, torej ona ni eno z menoj; prikrajšan sem torej za namen, ki ga ima zame in nisem torej z njo vpleten v stanje reda, ampak nereda. In to je edina točka, katero bi za enkrat rad ugotovil.

Vsaka stvar je učinek različnih vrst, tvori torej hkratu red v svojem obstoju in v svojem nastanku. Ko jo imenujete, imenujete neki red, ki jo vzbuja k obstoju.

Tako je po eni strani izven človeka vsestranski red; navesti vsaj mi ne morete stvari, ki bi ga ne dosegla ali ne imela vsaj možnost, da ga doseže, dočim pa človekov cilj v tem življenju ni dosegljiv. Cilj imenujem to zunaj njega, kar ga dopolnjuje, završuje v konkretnem pomenu. Po drugi strani pa je v človeku nered. Človek ustvarjen za celoto, ne najde objekta, ki bi mu bil vreden pogleditve.

Kar bi Vi radi sprejeli, ni splošen, temveč samo delen nered, tega pa ne morete, kajti opredeliti se je treba, pravi Pascal. Vi niste osamljeni v naravi. Vsakdo je svoj cilj spopolniti dolžan, in poleg fizičnih dolžnosti in nad njimi so moralne dolžnosti! Zmota takih zvanih Kantovcev je, da razlikujejo več vrst protivnih dejstev. Ta se medsebojno ne pobijajo, ampak uvrščajo. Tam, kjer neha spoznanje, se začena dolžnost, toda brez vodnika nismo nikdar. Če ne boste vršili svoje naloge, boste izkvarjen organ, sebi in drugim v nadlego. Vaša samota in Vaš prezir Vas ne bosta daleč vodila. To je meja, kjer neha razum in kjer mu pride, po besedah psalma, nasproti razodetje: Misericordia et veritas obviaverunt sibi, iustitia et pax osculata sunt. Usmiljenje se je napitilo k razumu, in milost je obšla in obudila pravico.

Zaenkrat dovolj, ta razprava bi naju predaleč vedla. Če prestopiva sedaj še področje splošnih pomislekov, se nama odpre široko polje, saj se niste doteknili še vprašanja zlega, ki se mi zdi najresnejše, niti vprašanja kritike in razlage, ki so najbolj zapletena in zagonetna.

Karkoli storim, katoliške resnice Vam ne morem podati nikdar čisto jasno, kajti Bog hoče tako, in on zahteva od nas še vedno, da jo sprejmemo zašlusno, iskreno in prostovoljno. Vere tu es Deus absconditus. Nikar ne mislite, da Vam bodo, kakor hitro postanete kristjan, že ipso facto odpadle vse težave, ali da je potreba popolne jasnosti za vstop v cerkev. Res je samo, da se Vam bodo zdele take razprave, potem ko boste z nami v njej, bolj dražljive kot pa zmiselne in koristne.

Dobro vem, da to ni glavni razlog, proti kateremu se borim pri vas, da je to vaša uporna mladost, nestrna p z udo in z vsem, kar jo ovira v pohlepu za znanjem in novimi vtisi. Kakšen svet večne resnice pa Vam je razkriti, vedno nov in mlad? Ljudje, ki ga ne poznajo, se mi zde bolniki in skopljenci. Odrėci se Vam je pač nizkim užitkom, ki ne vedejo nikamor, a spoznali boste zato železo in jeklo, zdravo, krepko, borbeno veselje zmage nad samim seboj. Vršili boste dobro, svetu boste vdani in koristni z neizmerno radostjo dobre vesti, v brezskrbju sina z očetom in spravljeni z vsem stvarstvom. Potem Vam svet ne bo več zagoneten in grenkoben, kajti deležni boste blagoslova z vsemi nedolžnimi stvarmi.

Lepo, da ste spisali članek o meni. Bral sem, kar ste priobčili v Occidentu. Snov za pisatelja imate. Rečem samo to, ne da bi vam drugače čestital. Mnogo je poklicev hvaležnejših od pisateljevanja.

Malo poznam naziranje vseh ljudi, ki jih tam navajate, in priznam, ne čutim niti zanimanja niti radovednosti zanje. Vem samo, da je dve knjigi med njimi obsodila Sveta stolica. Žalibog žive ljudje, ki se sramujejo bedne, stare matere Cerkev, ki bi jo radi našemili po dnevnim modi z visokim steznikom in širokim klobukom. To počete pa je bolj smešno kot naravno. Spominja me na ubože, katere je oplašila ohola

noša moderne znanosti in ki so si prizadevali, spraviti genezo v sklad z »iznajdbami« evolucije ali pa z Laplace-ovo teorijo. Danes je vse delo moderne znanosti v temeljih spodkopano, kje pa so ostali boječji zagovorniki?

V veselje mi je, da ste začeli s krščanskim slovstvom. Pojdite v Notre Dame, tam sem se jaz nekoč spreobrnil, poskušajte moliti pred ono lepo soho Matere božje, pred katero sem jaz tolikokrat poklekal. Njeh izročite moje novice.

Vam presrčno stiska roko

P. Claudel.

Tien-Tsin, 28. jan. 1908

Dragi prijatelj moj,

končno sem vendar prejel Vaš izredni članek in brez sramu priznam, da mi je všeč. Za človeka, ki je tako malo razvijen slave kot jaz, je sreča velika, ko najde človeka, ki ga ljubi in predvsem razume. Mojemu delu posvečate Vi prvi metodično obravnavo, in za pisca je silno poučno, da se vidi ponazorjenega in ogledovate se v dveh pazno motrečih zenicah. Vi sami ste mi pomagali spoznati, kako je moj verz, moja drama, moj nauk delo ene same miroljubne ali pregnane težnje. Ali mi utešite star gnev, ki ga občutim, ker si nisem znal ukloniti kanoničnega verza? Rima, zloženo število zlogov, daje besedi izraz potrebe, obliko, ki je čisto zunanja; na njej ni ničesar več spreminjati. Moj verz je pač vedno samo vzklic, izziv v samoti, ki ne izveni, da bi izval vero in razumevanje v sorodnem slušalcu. Nasprotno je klasičen verz za dramo pretrd in umeten, v poziciji rad postane enoličen in celo preseda (glej Leconte a de Lislea). Enakomerna vstitev rim, moških in ženskih, vzbujajo občutek udarjanja, kot sonce izza ograje. Vse preveč pogrešam jambski verz, v vsej njegovi čistosti, nagoti in udobju (glej prekrasni spev Catulla: Svatba Tetide in Peleja). Nam sta nedosežna mojstra Racine in Chénier.

Dobro razumem zahteve Vašega stališča, vendar obžalujem, da niste omenili mojih glavnih iznajdb; aktivno doživljanje in neodvisnost gibanja od krajevne spremembe. Sicer pa je Vaša analiza polna čudovitega duha in to celo na mestih, ki so meni samemu koeljiva (Človek razumna žrtev).

Pretravate, kar pa pripisujem samo izpeljavi, ko pravite, da je meni glavni in edini greh, upirati se usodi. Verujte mi, da mi je greh tako kot vsakemu kristjanu samo v prestopku božjih zapovedi, teža prestopka pa zavisi od dejanja in njegovega namena. Kot umetnik pa morem motriti greh dvojno: ali simbolično, kakor Jezus v prispodobih, ko hvali nezvestega oskrbnika, ali pa po besedah sv. Pavla: Omnia cooperantur in bonum, z dopolnilom sv. Avguština: etiam peccata, tako kot je strogo kaznovano preštvto Davidovo pripravljalo mater, ki je rodila našega Gospoda, potem, kar je izrečno navedeno v rodovniku.

Nestrpno pričakujem nadaljevanja Vaše razprave.

Jaz z veseljem nadaljujem Peto odo. Vir svetlobe mi je misel o končnem in zaključnem svetu, o eni sami zemlji, ki je obljudena z živčimi in razumnimi bitji, odkril sem jo v Conventry Patmoreju, Wallace pa jo je znanstveno obdelal. Misel o neskončnosti, v katero se je Renan brezumno zatrapal kot v kakšno sijajno pridobitev, je izrodek barbarskih in otročjih možganov. Podobna se mi zdi starim zemljivdom, kjer so odkazane neraziskane meje pošlastim in čudom. Kristof Kolumb ni samo odkril, temveč tudi združil novo zemljo. Neskončnost je duhu povsod odvratna in sporna (govorim o neskončnosti stvari, ki so končnega značaja). Pomislek, kaj je tam, kjer svet neha ali začne, je enako otročji, kot če bi zato zanikali krožno zemljo, ker nikdar ne stojimo na glavi.

Berite katerokoli astronomsko razpravo, mogoče opis planetnih izvinkov v Lagrangevih delih, in čudili se boste vsem predvidenim meram, ki s skrajno natančnostjo združujejo zvede v njihovem teku. Nebo je matematično oudenje, kjer neskončnost, ki ni končnost, nima prostora.

Vam stiska presrčno roko

P. Claudel.

Tien-Tsin, 12. marca 1908.

Rimbaud je bil glavni vpliv, kateremu sem se vdal. Drugi, predvsem Shakespeare, Aischylos, Dante in Dostojevskij so me uvedli v tajne moje umetnosti. Toda edino Rimbaudjev vpliv je bil oplodilen in očetovski. Jasno me je prepričal, da je tudi po dušah, ne samo po telesih mogoče očetovstvo. Še vedno pomnim ono junijsko jutro 1886, ko sem kupil zvezek »La Vague«, ki je imel na koncu »Luminacije«. Pravo razsvetljenje so mi postale. Končno sem sploj iz tega gnusnega sveta Tainca in Renana in drugih molohov devetnajstega stoletja, iz te ječe, iz tega strašnega mehanizma, popolnoma obsedenega s čisto neuklonljivimi zakoni, ki se dajo spoznati in učiti, v dopolnitev vse groze (avtomati so mi vzbujali že od nekdaj neke vrste histerično bojazen). Praznolav sem vstajenje nadnaravnega. Genij se tukaj razkriva v najveličastnejši in najčistejši obliki, kot dih, ki je resnično prišel od neznanu kje.

P. Claudel.

Frankfurt ob Meni, 8. oktobra 1912.

Moj dragi Rivière,

Veliko, mojstrsko delo Georgiques je izpadlo po mojem okusu, priznati jim je mesto, ki jim gre; je to prvi veliki spev po tolikem času zopet v našem slovstvu. Oblika distihov ne teži za izreki, temveč za vtisom bujnosti in pestrosti široke poljane. Oglatost je pri tako večjem človeku kot James gotovo hotena, gre mu uveljaviti vrednote; s trajnimi presledki skuša vzbujati pozornost. Veliko resnejša je veroizpoved Nouvelle Revue Française: najprej umetnost, umetnost radi umetnosti! Ali smo že zopet tam? Po tolikih letih praznega slovstva? Ali se bo zopet treba biti s tem izmozga-

nim ključetom? Umetnost radi umetnosti ni načelo stvaritelja. S to žensko, mehkužno gimnastiko ne bomo izvili iz človeka kar je v njem globokega in bistvenega. Vprašanje odnosov med umetnostjo, moralo in vero je neizmerno težko in zapleteno. Površno govorčenje ga ne izčrpa. Nobenega dvoma ni, da danes francosko slovstvo mirje v razudnosti in dilantizmu. Treba mu je zopet vrniti ton in srce. Mislil sem, da se hoče N. R. F. na področju umetnosti energično lotiti te naloge, tako pa smo že spet v medlih razpravah iz 1885.

Vam stiska prsrčno roko

P. Claudel.

Pariz, 12. oktobra 1912.

Dragi prijatelj,

Ne motite se, srečen bom, ko se snideva. Določite uro, v četrtek, na svojem domu, kajti jaz ne stanujem v Parizu. Najbolje, če mi takoj pošljete svojo knjigo, da jo morem prej še prebrati in premisliti.

Kakšen nesrečen dan, ko si je N. R. F. končno prisvojila načelo: Najprej umetnost, umetnost radi umetnosti, ali z drugimi besedami, šla je za Mercurejem de France (bolje bi mogli reči: umetnost za ustrežanje čutom). Če je trdil Jammes, da človeku zadošča biti kristjan, da je umetnik, ni rekel nič tako pretiranega, temveč samo nekaj nezmesilnega, o čemer celo ni razpravljati: osebno je človek lahko dober kristjan in slab umetnik hkratu (Nazarenci, Louis Racine itd.). Socialno pa se vprašanje čisto spremeni; v taki družbi kot je naša, to je nagnjeni čisto k materialnemu užitku, je umetnik, ki ne razpolaga z moralno silo, strašnemu, smrtnemu utežu enako, ki teži na njem, obsojen na obup in razkroj, ali pa samo na drobno umetnost. Služaji Poeja, Baudelaireja, Rimbauda, Verlainea in vseh drugih minulega stoletja, so poučni dovolj. V tem pogledu vsaj je resnično pogoj lepega, kajti ono ga loči od pogubne okolice in mu dopušča razmah zmožnosti, katere mu je milost namenila.

Zakaj sploh dela umetnik, ki danes ne veruje v Boga, ki ne dela Boga v čast? Mar zase? To je čisto zgrešen sklep, kajti on sam je delo in ne cilj. Ali za druge ljudi? Ali njim v veselje? Ali da jih zabava?

Vera nam ne obuja novih zmožnosti, pač pa pospešuje vse tiste, ki jih imamo.

Toda to vprašanje je nenavadno težko in zapleteno. Jammes kaže edino možen način zveličanja, dasi mogoče nezadostno. N. R. F. pa nas vodi na staro pot, ki je prizadejala toliko gorja tolikim velikim umetnikom. Najprej umetnost! Sredstvo najprej!

Mislil sem že, da se je ustanovila, da nas odredi umetnosti, katero vsi poznamo.

Ali mislite, da so Shakespeare ali Dostojevskij ali Rubens ali Tizian ali Wagner ustvarjali zato, da opravljajo umetnost? Kaj še, ne gre za to, kako, ali sprostiti so se hoteli svojega bremena in iznesti sveženj živih reči: opus non factum, ne pa, da od zunaj barvajo mrzle, preračunane risbe.

Vam stiska roko

P. Claudel.

Ukrajinsko slovstvo

M. Lubyneckyj-J. Šedivj

4. Proletarski pesniki

V najnovejši in ukrajinski književnosti so najštevilnejši t. zv. proletarski pesniki. Združuje jih ista politična ideologija in ista težnja, da bi postala poezija množicam čimtelj v organizaciji revolucionarnih sil in skušala ustvariti socialno-kulturni svetovni nazor slojem, ki se pred revolucijo niso mogli razvijati v političnem in gospodarskem zmislu. Zato trgajo vse vezi s književnostjo pred boljševiško revolucijo in naglašajo proti nji prednost vsebine in cilja pesmi pred njeno obliko. Veliko število proletarskih pesnikov je dalo ukrajinski književnosti razen velikih in revolucionarnih gesel zelo malo trajnih vrednot.

Ta smer ima svojega prvega zastopnika v Vasylyju Čumaku (1900—1919). Izdal je droben zvezek svojih pesmi pod imenom »Zaspiv« (Uvodna pesem). Razen dobrih liričnih pesmi obsega ta zbirka pesmi z revolucionarno tendenco, s katerimi krči pot komunizmu.

Bolj brezkompromisen je v svoji književni delavnosti Vasylyj Ellan'skyj (1895—1925), ki je znan pod psevdonimi Ellan, Blakytynj in Valer Pronoza. Kakor sicer v življenju je tudi v svoji pesniški zbirki »Udary molota i serca« (Udarci kladiiva in srca, 1920) navdušen komunistični agitator. V večini svojih pesmi opisuje revolucionarne dogodke, ki jih je sam doživel. Vsled vsiljevanja komunizma in vsled zanemarjene verzne tehnike so njegove pesmi hladne in enolične.

Tipičen proletarski pesnik je Volodymyr Sosjura (* 1895). Izdal je zbirko liričnih pesmi »Červona zyma« (Rdeča zima) in daljše pesnitve »1917. rik« (1917. leto), »Naokol« (Kroginkrog) in »V vikah« (V stvarih). V njih opisuje življenje tovarniškega delavca in njegove občutke in vtiske s tako živo resničnostjo kakor jih more le sam delavec. Sosjura je v zadnjih pesnitvah tipičen komunistični romantik, ki vidi vse skozi komunistične rdeče naočnike. Zato piše o rdečih zvezdah, o rdečih nevihtah, celo veter, ki spremlja komunistične čete na pohodu, je rdeč komunist. Ne zadovolji se z geslom: »Na zapad, na zapad« in ne zadovoljuje se, če bi »celo zemljo objel z rdečimi perutnicami«, ker »do nebes nosimo burjo revolucije«, kakor poje v pesnitvi »Naokole«.

Najvažnejši proletarski pesnik je Mykola Hvylyovyy (* 1895). V poeziji se je pojavil l. 1921. z zbirko »Molodistj« (Mladost, kjer slika življenje delavcev in majhnih obrtnikov. Dočim je v tej zbirki pod močnim vplivom ruskih imaginativ, je samostojnejši v zbirki »Dovsitni symfonii« (Simfonija ob jutranji zarji; 1922). Tudi v njej opeva delavca, vendar pa imajo najvišjo ceno tiste pesmi, kjer slika lepoto prirode in ukrajinske stepe. V daljših pesnitvah »Elektryčnyj vik« (Stoletje elektrike) in v pesmi »Poema mojej sestry« sanja o »trepih obeh elektrike« in o dobi, ko bo pesnik vodil »ladjo mašinzacije po asfaltu bodočnosti.«

Vratolomne skoke v svojem razvoju je napravil Valerijan Poliščuk, eden izmed najplodovitejših proletarskih pesnikov. Poliščuk je tipičen sovjetski koritar, ki zna vedno izkoristiti razmere in v ugodnem trenutku stopiti na stran zmagovalcev. V prvih liričnih zbirkah »Skazannya davnejše pro te, jak Olha Korostenj spalyla« (Davná pripovedka o tem, kako je Olga sežgala Korostenj; 1919), »Sonjašna micj« (Solnčna moč; 1920) in »Vybuhy syl« (Izbruhi sile; 1921) se razodeva Poliščuk kot precej slab lirični pesnik, ki l. 1922. preide k opisovanju in poveljevanju revolucije v zbirki »Knyha povstanje« (Knjiga vstaj). Končno se začne njegova muza naslajati v spolnih zabudah in perverznostih, kakor pričajo zlasti pesmi »Onane«, »V biblioteci« i. dr. Kljub temu pa je radi svoje komunistične pravovernosti dosegel pri oficijelnih boljševiskih kritikih priznanje, da razširja »zdravo, skoraj proletarsko erotiko«.

Tudi glede oblike proletarski pesniki daleko zaostajajo za predvojnimi poeti. Njihov jezik je slab in poln ponesrečenih novih besednih tvorb, »deus ex machina« pa navadno razreši zapleteno dejanje.

Ukrajinska povojna proza

Kadar književnost kakega naroda preživlja težko krizo, takrat število pisateljev in leposlovnih del v prozi navadno daleko zaostaja za številom pesnikov. Tak pojav zaznamuje ukrajinska književnost na koncu XVII. in v začetku XVIII. stoletja, v dobi bojev med cerkvenoslovanskim in narodnim jezikom za zmago v literaturi. Kakor pred dvema stoletjema je tudi sedanjí podobni pojav dokaz propadanja ukrajinske povojne književnosti, ki ga je rodila državljanska vojna in revolucija. Zdi pa se, da se je v najnovejši dobi začela ozdravljati in da že pojenjuje manjša sestavljanja agitačnih pesmi in slavospevov v čast boljševismu: v ospredje je začela čim dalje bolj stopati zopet proza. Revolučni dogodki in poveljujoče življenje dajejo skoraj izključno snov leposlovlju v prozi.

Razmeroma precej plodovit pisatelj je Myhailo Ivčenko (* 1890), ki je l. 1919. izdal svojo prvo zbirko novel pod naslovom Šumy vesnjani (Pomladansko šumenje). V tej zbirki ne opisuje tega, o čemer je sam razmišljal ali kar je sam doživel, ampak predvsem to, kar je sam čital. Zato so njegove novele zelo pestre in se zelo razlikujejo po svoji vsebini in vrednosti. Kakor v kinu se vrste pred čitateljem slike in scene, ki jih je prevzel iz Kocjubynskega, Vynnyčena, Čehova, Andrejeva, Arcybaševa, Knuta Hamsuna i. dr. Kakor se je Kocjubynskyj v svoji noveli San boril z mirom, ki je uničil lepoto, tako se tudi Myhailo Ivčenko dotika istega vprašanja skoraj v vseh zbirkah svojih del: Šumy vesnjani, Tini netlinni (Sense, ki ne gnijejo) in Korolivna zelenyh boriv (Kraljica zelenih borov), samo z

manjšim uspehom. Razen teh novel, kjer se često vda filozofičnemu razmišljanju o zmislu življenja, je napisal tudi novele iz revolucije dobe. Najznačilnejša med njimi je »Misto vmerlo« (Mesto je izumrlo), ki je nastala pod vplivom resničnega dobesednega izumrtja mnogih ukrajinskih mest v dobi boljševiske revolucije. Razen lepih slik teh strašnih časov opisuje v njej življenje moža in žene, ki sta ostala edina v celem mestu in morala bežati pred smrtno ob gladu na deželo. Mojrstrsko riše, kako se žena naglo prilagodi novim razmeram, dočim je možev trud v tem oziru popolnoma brezuspešen.

Podoben pojav v prozi kakor je Valerian Poliščuk v pesništvu je Hnat Myhailčenko (1892—1919), komunistični vodja. Njegova dela so izšla v zbirki Noveli šele po njegovi smrti l. 1922. Vsa zbirka dokazuje, da treba Myhailčenko uvrstiti med podpopprečne pisatelje, čeravno ga uradna boljševiska kritika zavoljo njegovih zaslug za komunizem skuša obdati s sijajem velikega pisatelja.

Mnogo nadarjenejši pisatelj je Valerijan Pidmohyljnyj (* 1901), ki je zvezek izdal zbirko novel Tvory tom I. (Spisi I. dozedak, 1920) in večji roman Ostap Saptala. Snov zajema samo iz dobe revolucije. Dejanje se vrši večinoma v mestih. Opisuje zelo vsakdanje življenje brez vsega vzvišenega, ki bi bilo vredno borbe. Pisatelj prepričuje čitatelja, da vodi življenje ljudi »golo naključje« in »koščena roka življenja« »brez kesanja in radostie, ki pušča ljudi v domnevi, da so sami gospodarji svetovnega razvoja. Izjemo tvori problem smrti, s katerim se Pidmohyljnyj večkrat peča v svojih spisih. Nekateri njegovi junaki sprejmejo smrt trpno kot nekaj neizogibnega, drugi pa radostno kot nekaj vabljivega in dobrega. To oboževanje smrti je prirodan pojav ukrajinske revolucije, ko je smrt postala tako često gost, da je naučila ljudi gledati ji naravnost v oči, ali celo iskati v njej rešitev in konec mukopolnega življenja. Pidmohyljnyj kljub temu ni pesimist, temveč je globok psiholog, ki je dobro zadel duševno razpoloženje ljudi v revolučni dobi.

Za Podmohyljnim ne zaostaja Hryhoriy Kosynka (* 1899), ki je izdal l. 1922. zbirko novel »Na zalotyh bohiv« (Proti zlatim bogovom). Njegovi spisi so kratke slike kmetijskega življenja za časa revolucije, ki jo opazuje s bistrim očesom. Kosynka se bavi z vzroki, ki so povzročili zavist in medsebojno sovraštvo posameznih razredov in nujno privedo do boja. V tem razrednem boju je starstvo sovraštvo, ki ga podžigajo nezdave socialne razmere, izbruhnulo s tako silo, da ga ni mogoče odstraniti. Ta razredni boj ne pozna usmiljenja nad sovražnikom in tudi ne kesa. Zato ni čudno, če skoro v vsaki njegovi noveli nastopa smrt. Vendar pa opisuje tega tako znanega gosta revolucije trezno in realno kot njeno nujno posledico in spremljevalko brez vsake sence fanatizma.

Zanimiv pojav med pisatelji najnovejše dobe je zgoraj omenjeni pesnik Myhailo Hvylyovyyj, ki je znan tudi kot novelist. Njegove novele se dele v dve skupini. V prvi dobi svojega pisa-

¹ Korostenj je starejši naziv za mesto Izkorost v Volinji, ki se javlja v Nestorjevem Letopisu; op. prev.

teljevanja, zlasti v zbirki novel Synji etjudy (Modre studije), ki je izšla l. 1923, opisuje poln navdušenja komunistično revolucijo. V teh svojih spisih je Hvylyjovj romantik revolucije in po-revolucije dobe, ki ima zaprte oči pred dejanskimi razmerami, ker je »zaljubljen v komunizem«, kakor pravi v noveli Synjy lystopad (Modri november). Navdušeno opisuje postave preprostih ljudi, ki delujejo z največjimi žrtvami in samopremagovanji za zmago revolucije. Kmalu pa je spoznal tudi dejansko življenje, kjer ni prostora za komunističnega romantika. Porevolucija doba ima stare predrevolucije napake. Sebičnost, nesramnost, brezobzirnost, omejenost in slaba izobrazba so tiste pregrehe najnovejše dobe, s katerimi je začel Myhajlo Hvylyjovj ostro borbo v drugi skupini svojih novel. V teh delih se vrste druga za drugo take postave sovjetskih državljanov, kakršne so v resničnem življenju. Tip »rdečega« profesorja Hambarskega se ne razlikuje mnogo od Čehovega telegrafista Jata. V noveli Zaulok (Stranska ulica) opisuje ta nekdanji lirik, romantik in sanjač s fino in trpkio satiro, kako se je z revolucijo res marsikaj izpremenilo, zlasti zunanja oblika, duh pa je ostal isti kakor je vladal v caristični Rusiji. Zato se n. pr. Arkadije Andrijevč, glavni junak v noveli Zaulok, tip predvojne carističnega birokrata, ki je sedaj boljševiski uradnik, pripravila na vstop v komunistično stranko. Njegova žena Stefanida Ljivina, ki je bila prej zvesta podanica caristične vlade, ni sedaj nič manj navdušena zagovornica boljševiske vlade. Njuna hčer Marianna, ki ni mogla končati gimnazije, je za revolucije vstopila v proslulo napadalno četo »čekac«.

V podobnem duhu pišejo najmlajši pisatelji Ivan Senčenko, Aleksa Kopylenko in drugi.

Če tako pazno in nepristransko opazujemo ukrajinsko povojno književnost v zadnjih letih, dobimo vtis, da je že srečno preživela najnevarnejšo dobo svoje krize. Strenjenje in previdno ter taktično odvrčanje od moskovskega boljševisma se javlja tudi v vseh plasteh ukrajinskega naroda, celo med vodilnimi ukrajinskimi boljševiski. Tako vidimo, da je ukrajinska književnost dobro ogledalo življenja tridesetmilijonskega ukrajinskega naroda.

Uvod v glasbo

Dr. Stanko Vurnik

Vsebina in forma v glasbi

Ze iz prejšnjega poglavja, ki je odkril umetnino kot nedeljiv psihofizičen organizem, sledi, da je ločevanje glasbene vsebine in forme le teoretskega pomena. Vsebina in forma v umetnini se medsebojno družita v neko soglasnost, ki je tolika, da povzroči že izpremenitev najneznatnejše tonske podlage tudi izpremenitev vsebine in da moraš, če hočeš izpre-

meniti vsebino, izpremeniti formo. Določeni vsebini »odgovarja« samo ena, adekvatna forma in nobena druga, pa najsii že gre za bolj »formalistično« ali pa za bolj »vsebinsko« glasbo. Ko sem bil doslej prikazal tonski material in vsebino glasbe, naj sedaj pokažem, kaj daje umetnini ono organsko enotnost vsebine in forme in s tem posvetim v temelj razumevanja glasbene umetnine.

Prvo dejanje umetniškega ustvarjanja je vedno neko doživetje, drugo dejanje je realizacija tega umetniškega doživlja v umetnini. Enotnost daje umetnini torej to doživetje, ki mu glasbenik bodisi zavedno, bodisi instinktivno poišče edino možno formo.

Že tu je treba, da se korenito otresemo predsodkov stare materialistično-pozitivistične šole, ki je hotela razlagati nastanek in formo umetnine iz razlogov, ki ne upoštevajo duševnosti. Mar res orgle silijo orglača k polifoni kompoziciji? Ni res, ker ga prav tako silijo k homofoniji, če ne bolj, in nikakor ni res, da bi bile orgle iznašle mnogoglasje, nego je res le, da je oni, ki je rabil za svoje posebno doživetje mnogoglasne forme, v ta namen iznašel tudi orgle. Tudi monodija ni nastala vsled izpopolnitve gosli, nego narobe, in ni res, da bi moderna tehnika izdelave instrumentov povzročila v 19. stoletju silovit razmah instrumentalne glasbe, posebno orkestralne produkcije, ampak je res, da si je umetnostno hotenje, ki je prvotno, izbralo svoje forme in tehnike, v svoj namen iznašlo svoja posebna edino prikladna sredstva. V najnovejšem času so skladatelji skoroda zavrgli vse te stare »pridobitve tehnike« in skladajo pretežno vokalno. Vsa zgodovina glasbe nam je dokaz, da je edino merodajno za nastoj forme, stila, tehnike le umetnostno hotenje, kateremu je vsa materialna plat le sredstvo in nič več.

Pokazal sem bil pri razpravljanju o vsebini glasbe dvoje osnovnih in tretje kombinirano umetnostno naziranje in hotenje: idealizem, naturalizem, realizem (psihološki gre le za idealizem ali realizem, umetnostnoznanstvena praksa pa se poslužuje treh oznak), ter njihove mešanice: pretežno idealistični realizem, pretežno naturalistični realizem itd.

To so obenem svetovnonazorni temelji. Idealističen imenujemo tisti svetovni nazor, ki je zastremljen v duhovno onostranstvo in nasprotju z realističnim (naturalističnim, materialističnim), ki ne priznava onostranstvi, ampak le materialno, prijemljivo, čutno-empirično vesoljstvo. V umetnostnozgodovinski praksi ločimo še podrobneje in govorimo o idealizmu in njegovem nasprotju, naturalizmu; nazor pa, ki temelji na priznanju obeh vesoljstev, imenujemo realizem.

Iz tal vsakega izmed teh svetovnih nazorov raste analogen umetnostni nazor z lastnim estetskimi hotenjem. Idealistični umetnostni nazor ima lastno estetiko, po kateri je lepo zgolj ono, kar služi izrazu onostranstvne duhovnosti, in grdo vse ono, kar služi zgolj

čutnemu vtisu. Po večinoma le pretežno čutnih vtisih stremi realizem, realizem pa hoče ustvarjati ob enem vtisu in izraz, priznava »dušen in telo«, oblači idejo v čutno obleko in poduhovlja čutni vtis. To je bistvo idealističnega, naturalističnega, realističnega umetnostnega hotenja.

Vsak izmed teh treh umetnostnih hotenj stremi torej k svoji posebni vsebini in s tem tudi k svoji posebni, adekvatni formi. Idealistična vsebina se da realizirati samo v taki formi, ki je zanjo edina pripravna, vsekakor pa idealistična forma ni pripravna za naturalistično ali realistično vsebino in narobe.

Kakšno formo pa zahteva idealistično doživetje? Idealist sovraži čutni vtis in hoče doseči idejni izraz na ta način, da zatira v formi čutne elemente in poudarja idejo izražajoča sredstva. Čim čistejše in jačje je idealistično umetnostno hotenje, tem bolj se družu z literaturo, t. j. z nadčutnim, abstraktnim besednim pojmom (idejo), se veže torej na tekst. Že pri izbiri teksta se idealist pokaže kot tak: izbere si ravno idealističen tekst (hagiološke itd. vsebine). Ta tekst potem z glasbenimi sredstvi tolmači in interpretira zopet na poseben, idealističen način: glasbeno poudarja idejno tehtne besede teksta, ki jih bodisi odlikuje z melodičnim, z interpunkcijsko melizmatiko, ritmičnim, dinamičnim poudarkom itd. Če natanko preišče njegov tonski sistem, boš našel, da ima idealistično usmerjen glasbenik čisto svojega, posebnega: vrste tonov njegove skale niso poiskane čutno empirično (z ozirom na to, ali uga-ja jo ušesom ali ne), nego je ta tonski sistem nadčutne, abstraktne vrste, bodisi z matematično pomočjo ali na ta ali oni način abstraktno-spekulativno ustvarjen! Če zaznavaš njegovo iz tipičnih melodičnih figur sestojede melodično gibanje in se vprašaš, kakšen motor, kakšno doživetje ga vodi, si moraš odgovoriti, da to gibanje nikakor ne kaže čutnih in prijetnih akordičnih lomitev ali kakršnihkoli linearnih umetnij iz področja čiste glasbe, nego da stremi prav vse le k idejni ekspresiji, kateri je žrtvovana celo naravna in osebna značka. Bo li idealist rabil deklamatorni ritem, kakor bi posnemal naravni govor? Nikoli! Ali rabi svoji melodiji čutno prijetnega harmonskega spremljavnega ozadja ali polifonega zapletanja, ki bi vsaj »eno izmed obeh ušes« zase zaposlilo s prijetnostjo, ob kateri bi napol pozabil na duhovno vsebino? Nikoli! Posluži se najmanj čutnega glasbenega telesa, to je monofonije. Ali bo tok svoje melodije vklepal v prijetne taktične »skatle«? Nikoli! Škodovale bi izrazu, ki ne trpi zunanjih, čutnih obročev. Ali bo prijetno prese- nečal naše čute s kontrasti tempa, dinamike? Idealist pozna eno samo dinamiko, notranjo, in ta nima z ušesno zabavo nobene skupnosti. Tudi tempo in dinamika sta mu le sredstvo izraza, in ker hiter tempo ne dopušča komodnega zaznavanja idejne vsebine, bo rabil

počasnega in bo dinamično odlikoval le idejno tehtne besede teksta. Kako bo pa idealist komponiral svojo melodijo, to je, kako bo razvrstil svoje glasbene misli v neko členovito enotnost, glavo, trup, nogo? Če pogledamo celokupne umetnine čistega idealističnega stila, vidimo, da streme formalno k popolnoma abstraktni, kolikor mogoče strogo vezani arhitektoniki in to je absolutna, tipična simetrija delov v celoti. Kakor zelo je namreč idealistično usmerjeni skladatelj vezan na svoj tekst, ki skoro nikoli nima idejnih poudarkov simetrično razvrščenih, tako se vendar njegovo kompozicionalno hotenje upira naravni neurejenosti in slučajnosti, pa stremi k neki višji, zgolj v idejnem svetu možni, idealni redovitosti, kakršna je v prvi vrsti najstrožja simetrija kot stalen tip.

Idealistično usmerjeni glasbenik se pretežno nagiblje k vokalnemu izrazu, si izbira idealistične tekste, katere idealistično pojmuje in tako povsem obvezno stremi k monofonemu glasbenemu telesu in strogo simetrično vezani, tipični abstraktni kompoziciji. To je nadčutna, abstraktna forma idejni vsebini, morda čutno »grda«, pa »izrazno« sila učinkovita v svoji enostavni, ekspresivni goloti in neindividualni splošnosti (čim bolj si svečnik ideje, tem bolj sovražiš samosvoje izražanje).

Kaj pa realist? Ta se v svoji težnji, ki hoče ob enem čutnega vtisa in idejnega izraza, lahko izraža v treh stopnjah: ali sta si idealistična in naturalistična plat v njegovi umetnini nekako uravnoteženi, ali pa nagiblje stilna vsebina bolj k enemu ali drugemu polu. Mogoče je, da se izraža celo z monofonim glasbenim telesom, pa vendar ne stremi le h goli idejni izraznosti, nego uva-ja zraven tudi čistoglasbene prijetnosti v melodično gibanje: prijetno, a izrazno prazno sekvenco, motivično igrakanje obrnitve, skrajšave, zdaljšave, morebiti ga celo zavede zlogovni, t. j. ušesni poudar teksta k deklamatornemu, »naravnemu« ritmu, morebiti celo hoče rahlega asociativnega slikanja naravnih pojavov; vsekakor je prestopil meje čistega idealizma in se nagnil morda v krog idealističnega realizma.

Čim močnejše je čutno estetsko hotenje v duši realistično mislečega glasbenika, tem bolj teži njegovo glasbeno telo k mnogoglasnosti. Morda gre šele za najrahljšo obliko mnogoglasnosti, za prepletanje ene izrazne melodije z drugo, zgolj čutno invencijsko, ki več ali manj čistoglasbeno figurira poleg »cantusa«, morda sta obe visoko izrazni, a se kanonično imitirata, kar povzroča že močan čutni, linearni, ritmični, zvočni učinek, a škoduje izrazni moči in zabrisuje jasnost besede. Če je čutno stremljenje še jačje, pristopajo k dvema vedno novi zapletajoči se glasovi čisto religiozne in svetne vsebine ob enem, učinkovito se družu z živo, organsko kontrapunktično, poliritmično tkivo, v katerem se kažejo vse mogoče polifonske umetnije in iznajdljivosti: dvojen, trojen, četvorjen kontrapunkt, imitacija, kanon, fuga, caccia, ricercar, passacaglia,

račji kanon itd. itd. Gre za bližanje čisti glasbi in asociativnemu slikanju, pa tudi za oddaljenje od idealizma in zabrisanje ekspressive vsebine. Končno je mogoče, da nastopijo v okviru realizma še jačji čutni efekti: harmonična vezanost polifonega telesa, stremljenje k izoritmiji, parlando, takt, instrumentalna spremljava itd. To bi bil že naturalistični realizem.

Samo ob sebi umevno si realisti izbira realistične tekste, ki jih pretežno še rabi po vzorcu idealista (le majhen del realističnih umetnin je čisto instrumentalnih). Svoj tekst realist tudi v realističnem zmislu interpretira, to je ne zabrisuje za glasbo morda vsebinsko manj tehtnih mest teksta, nego jih nemara čistoglasbeno poživlja, morda celo podpre z naturalistično ilustracijo, slikanjem. Morda besed »descendit de coelis« ne bo izrazil v »idejnem« zmislu, postavim: »glejte čudež! Sam Bog se je ponižal na zemljo«, nego v zmislu neuduhovnega slikanja: »takole je plul dol!« — itd. One tesne, stroge kongruence med tekstem in glasbo, kakršna obstoja v idealistični umetnini, v realistični ni več: včasih gre glasbenemu delu za povsem samostojen glasbeni učinek, ne glede na tekst. Morda najdeš včasih isto glasbeno frazo nad dvema po vsebini različnima besedama, česar pri čistem idealistu ne boš našel nikoli. Koral, čisto idealističen tvor, je brez teksta nič, realistična skladba, če ji odvzameš tekst, je pa še vsaj napol razumljiva kot čistoglasben tvor, invenciozno tkivo. Že v bistvu kontrapunktičnih norm na sebi tiči dobršen kos čiste glasbe. Če slediš striktnim pravilom te teorije, recimo »pravilno« opletaš dano melodijo, stvarjaš »pravilen« kanon itd., se gotovo oddaljuješ od čiste »izraznosti« in se bližaš zunanjemu formalizmu. Človek, ki koral večglasno opremi, je realist, kakor tudi oni ne razume bista koral, ki ga približa ilustraciji, ga deklamatorno popravi ali celo taktično uklene. Toliko o gibanju realistične melodike.

Kako je z realistično kompozicijo?

Gotovo ta še vedno več ali manj sledi idejnemu poudarkom teksta, gotovo je v njej vsaj še nekaj one abstraktno arhitektonske prekonceptcije, v katero moraš posiliti glasbeno telo, vendar tako stroge vezanosti kakor čisti idealist, realist ne pozna. So tu še formalna shemata, v naprej določene oblike (kanon, imitacija, fuga itd.) in te so čutne narave, s katero mora sedaj »izraz« v kompromis. Včasih gre še vedno za neko, čeprav pretežno simetrijo, v naturalističnem realizmu skoro že za precejšnjo nesimetrijo delov v celoti, za popolno prosto kompozicijo pa vendar nikoli.

Realist izbira realistične tekste, jih tolmači z glasbo deloma v smeri idejnega izraza in napol kot čutni vtis, se poslužuje deloma čutno poiskanih, a ne še izključno čutnih tonskih sistemov, ustvarja redoma polifona ali vsaj polifonirajoča glasbena telesa v deloma vezani, a ne več strogo vezani kompoziciji.

Polifonija sama na sebi je bolj čutna od monofonije, a abstraktnjša od homofonije. Pripravna je za izraz bolj miselne čustvenosti, manj za naturalistična občutja in sentiment.

Naturalist, če je skrajšen in dosleden, posega k instrumentalni čisti glasbi, ki je zgolj čutne vsebine, če pa obdeluje tekst, si izbere vsebinski naturalističnega, da ga more asociativno ilustrirati s predstavami iz konkretne, materialne narave, ali pa ga čistoglasbeno poživni na način, da ni notranje zveze med njim in melodiko.

Njegovemu doživetju odgovarja najbolj forma harmonično-akordične, modulatorične harmonije, temelječe nujno na zgolj čutno-empirično poiskanim tonskem sistemu. V homofonem telesu ima samo gornji ali spodnji vodilni glas nekakšno podobno funkcijo kakor »izražajoča« melodija, ostali, ki tega harmonski »tolmačijo« (sestavljajo!) so tu samo zaradi čutnega efekta (primeri izrazno absurdnost recimo basove melodije s stereotipnim gibanjem iz tonike v dominantno, subdominantno!). Včasih celo vsaka vodilna melodija degenerira (impresionizem) in tedaj je poudarek zgolj na akordični »srednji« masi, je akord zgolj »vtis« za uho in tedaj gre za najradikalnejši naturalizem. Modulacija sama na sebi ima nezadostno »izrazno« možnost. Akordična glasba je že na sebi vezana na čutno izoritmijo, večinoma pa je v zvezi s čutnim enakim taktom, silnim gibanjem in močnimi kontrasti tempa in dinamike. V kompoziciji radikalno naturalistične skladbe ne dobiš nobene sledi kake abstraktno vezanosti kakor v realizmu in idealizmu, tu je povsem prosta: od hipa do hipa z drugimi sredstvi presenečati uho je edino načelo. In takšna kompozicija namenoma teži k uravnotežju in nesimetriji, prosti evoluciji, kakor jo narekuje »čutni instinkt«.

Samo v realistično barvnem naturalizmu gre za neko vezanost, toda ta je postavljena na čutno tonalno modulatorično podlago (shema T—D—PT—DP—D—T ali podobno), v absolutnem naturalizmu, ki se odnese celo tonalnih vezanosti (atonalnost) izgine celo ta in konec je protosimetrične arhitektonike A B B₁ A in čutne osemtaktne periode, ki je usmerjena na kitično pesem; zameni jo »rapsoidični princip ABCDEF. Naturalist ne pozna nobenih melodičnih tipov, kakor idealist in deloma realist.

Če obdela tekst, da morda cerkvenemu tekstu, če se ne da »ilustrirati«, z mirno vestjo čutno »lepo« melodijo, ki nemara nima nobene, razen zunanje, ritmične zveze s tekstom, »izrazno« pa je nezmisljena, in sledi samosvojam, čutnim muham: prvi, »vprašalni« frazi mora nujno slediti »odgovor«, to je obrnitev gibanja v komplementarno smer, četudi je to v nasprotju s tekstom, ki večinoma tudi ne prenese sekvenec kot istih motivov nad različnimi besedami.

Naturalist ljubi čisto instrumentalno glasbo, če rabi tekst, si poišče naturalističnega in ga ilustrira z glasbenimi asociacijami iz materialne narave ali ga poživni čistoglasbeno; poslužuje se čutno-empiričnega tonskega sistema, homofonega glasbenega telesa in redoma proste kompozicije.

To so osnovna shemata. Možno so pa poleg teh še neštivilne variante in kombinacije teh temeljev, katerih vsak pa raste iz tal pristojnega svetovnega nazora in pripadajoče mu, istonamerjene lastne

estetike. Kakor hitro se podere v duši sveta poprej živahno cvetoči idealistični svetovni nazor, se zavre v glasbi tudi njegova estetika, strogo vezana na monofonija, kakor hitro se začenja na ruševinah materializma dograjati novo, realistično življenjsko čustvo, glasbeniki zavžejo stari harmonični sistem in se obrnejo k polifoniji, obenem k bolj vezani kompoziciji, bolj abstraktnemu tonskemu sistemu itd. Možni pa so tu vse vrste »prehodni« in vmesne faze.

Stil v glasbi

Kaj je torej stil v glasbi?

Beseda »stile« ima med ljudstvom nebroj pomenov in se često čisto napačno rabi. Bolj kot abstraktna definicija bo morda tu na mestu opis.

Kar je bilo dobro očetov, sinovom že ni več dobro. Tu tiči neka zakonitost razvoja življenja, neki *πνευματική* (vse se izpreminja), brez katerega bi »razvoja« sploh ne bilo. Poglej, bravec, v svoj čas! Bodi že ud kateregakoli zgodovinskega stoletja, vedno si v boju: tu so »stari« — tu so »mladi«. To je naziranje, okus starejše generacije, ki se mu mlajša posmehuje, češ, da je staromoden, okoren, ne več primeren »moderne« času. Za časa očetov je veljal takle socialni red, taka in taka znanost in filozofija in umetnost, »moda« v noši, poseben način etikete in tona — sinovi že se »modernizirajo« in pri vnuhkih se stvar nadaljuje. Če pogledaš nazaj v zgodovino, boš videl to povsod, do kamor ti nese pogled in to na vseh poljih življenja. Če pogledaš v glasbo, vidiš tu jezo »mladih« do »starih« »imprisionistov«, toda ti »stari«, ko so bili še mladi, so bojevali hud boj s pravovernimi »romantiki«, ti zopet s »klasicisti« in tako naprej, lahko slediš ta proces menda prav do stvarjenja sveta nazaj.

Če ta proces natančneje študiraš, se začudiš dvojnimi novimi spoznanjem. 1. Ta »razvoj« čisto gotovo ni kakor razvoj iz neobgljenega otroka v duševno zrelega moža! Egiptčani so bili duševno najmanj toliko zreli, kakor smo mi, le čisto drugačna kulturna usmerjenost je bila, v kateri so se izrjavali, to je njihovo kulturno, pa tudi umetnostno hotenje, svetovni nazor, znanost, religija, filozofija, socialni stroj, noša... — vse je stremelo k drugačnemu cilju kakor je naš današnji: naša kultura bi zanje ne imela pomena, kakor njihova za nas ne, sta pa obe socialno enakovredni.

Če pogledamo v zgodovino, res vidimo tam, da vsaka generacija vsaj za malenkostno nianso izpremeni svojo kulturno usmerjenost, pa vendar moramo ločiti v toku razvoja velike dobe, cela stoletja in več, ki imajo v bistvu vendarle neko enotno kulturo. Tako ločimo tisočletno dobo »idealističnega srednjega veka«, ki le v glavnem temelji na idealističnem svetovnem nazoru, dasi očituje nianso »zgodnji«, »visoki« in »pozni« srednji vek. Ločimo »renesanci« »naturalizem«, »realistično usmerjeno protireformacijsko dobo«, »naturalizem« srede 19. veka« itd. itd. Kultura

stalno niha med enim in drugim polom, pa vendar stalno izpreminja svoj zunanji značaj.

In v odkrilju takšnih svetovnonazorov enotnih dob temelji vse življenje na bistveno istem temelju. V srednjem veku se kaže idealistična usmerjenost prav tako v kolektivističnem, neempiričnem socialnem ustroju, kakor v znanosti in filozofiji, ki ne obravnava materialnih nazorov nego nadnaravo (sholastični sistem), arhitekt gradi materijo negirajoče stavbe, kipar poduhovljene, nenaravne kipe, slikar slika abstraktna, brezprostorna, fantastična božanstva, ljudje hodijo v telesnost skrivajoči noši in glasbenik ustvarja svoj nadčutni, ekspresivni koral.

Tako ima vse življenje kake svetovnonazorov enotne dobe pečat istega kulturnega »stila«. Iz obleke, filozofije, stavbe itd., vsakega kulturnega produkta take dobe lahko razbereš duh dobe, ki ga je ustvarila in definirala »stil« časa.

Ko se enotni svetovni nazor v duši dobe skrha, postane neraben, vdero v stari stil znaki novega. Obe sestavini živita nekaj časa skupaj, potem nova prevlada, stara izhira in nova kultura, nov stil se rodi na novih temeljih.

Mogoče je tudi, da vlada v duši dobe individualizem; takšna doba nima enotnega svetovnega nazora in nima enotnega stila. Je ali razkol, prehod, ali pa gnitje in anarhija.

Enotnost mišljenja vseh ljudi svetovnonazorov enotne dobe je prav za prav nekaj čudovitega, ker ne sloni zgolj na enotni vzgojnosti vseh članov družbe, kateri, kakršnokoli življenjsko funkcijo že imajo, tvorijo vendarle neki kulturni organizem enotnega stila. Prav za prav odkrije to stilno enotnost s svojega distančnega vidika šele zgodovinski pogled: sodobniku se zdi stil dobe vedno neizmerno zamotan in individualen. In vendar: zakaj se prvih tisoč let po Kr. ni nihče izmed glasbenikov resno pečal z mnogoglasjem, nego vsi le z enoglasjem? Zakaj stoji vse 18. in 19. stoletje v glasbi na izrazito harmoničnem temelju? Poglej vse glasbenike te dobe: eden je bolj nagnjen k vsebinski, drugi k čisti glasbi, eden je bolj melodik, drugi izrazit ritmik, nobeden pa se ne izraža polifono ali monofono. Individualnost osebe je v tem okviru tako neznamna stvar, da bi Beethoven nikoli ne bil harmonik, če bi bil živel v srednjem veku ali v renesansi in bi bil Palestrina impresionist, če bi živel začetkom našega stoletja!

Vsaka doba ima svojo lastno estetiko. Nobena estetika ni absolutna, taka, da bi jo enako priznavali vsi časi in vsi ljudje. Potem bi morala propagirati vse stile vseh časov, toda potem bi »razvoja« ne bilo.

Če hočemo spoznavati glasbeno zgodovino, je mogoče, da nam je za popolnoma adekvatno (historično objektivno) spoznavanje ali pa za zgolj osebno (estetsko subjektivno) uživanje. Zadnji tip zavrača glasbo celih dob, ker jo motri, sodi z drugačnega, namreč osebnega, to je vidika estetskih zahtev svojega časa, ki so drugačne. Ta nima znanstveno objektivnega

pomena. Tak pomen pa ima historično objektivno raziskovanje, ki znanstveno fiksira stil.

Za stil glasbene umetnine je merodajna izbira snovi, pojmovanje te snovi, izbira tonskega sistema in glasbenega telesa ter kompozicije, če upoštevamo zraven prav vse, kar se tiče forme in vsebine.

Beseda stil je umetnostnozgodovinsko metodično pomagalo. S stilnim kriterijem periodiziramo zgodovino v stilne dobe, ker bi bila zgodovina za naš spomin sicer nepregledna in temno zamotana.

Stil dobe pa nam je obnem pomoč za življenje v duha dobe, kaže nam pravo osrčje določene dobe; stilni razvoj umetnosti je refleks človekovega duhovnega, kulturnega, socialnega razvoja. Izplača se študirati razvoj umetnosti torej tudi zato, ker nam posredno kaže nihanje in vsebino duhovnega razvoja človeštva, najdragocenejšega daru človeka.

S tem smo pridobili teoretska tla, ključ, aparat za obravnavanje in razumevanje zgodovine glasbe in njenih stilnih tipov v razvoju, katere bo obravnaval drugi del »Uvoda v glasbo«.

Nove knjige Slovensko slovstvo

Slovenska religiozna lirika. Izbral in uredil Franc Vodnik. Izbral in založil konzorcij Križa. — Ljubljana, 1928. Str. 79. »Slovenska religiozna lirika«, kakor jo je zbral pesnik F. Vodnik, ni nastala kot običajne antologije radi literarnega problema, temveč porodila se je kot nova pesem iz notranje potrebe človeka, v pričevanje luči, ki je v njem in iz bojazni, da ne zatemi, kot se izraža v motu po sv. Mateju; iz odločnega odklona materialističnega pojmovanja življenja in take kulture sploh, ki ni niti avtohtono slovenska; literarni problem pa je v delu samem, in bi ga kritika morala šele izločiti. Objektivno je knjiga predvsem čin kulturnega filozofa, motrečega vse življenje iz metafizike in posvečena novemu življenju; subjektivno pa je spoj vseh duhovnih muk in radosti, ki v vzponu tragičnega upornika ali v ponižni vdanosti svetnika ujameš vsak klic, ki je kdaj zapel in prav tako žgoče holi ali zamaknjenega bogogledanja, da bi se spustil v svoji najtišji vezanosti... (Se daleko morda ne, da se dokaže tradicija bogve kakega hotenega pokreta, kvečjemu slovenskega ustvarjalčnega religioznega genija sploh.) Knjiga je tako urejena kot besedilo ene same molitve, brezčasovno in brezosebno, ker iz vseh časov in od najrazličnejših oseb, in je tako preteklost in sedanjost podoživljena v enem samem človeku za naš rod. V enotnosti nove motne osebnosti se je vsa zbirka uredila v nov umetniški organizem, ki ga naša kritika ni občutila. Prav ta notranja urejenost daje zbirki posebno dinamiko, da vpliva kot orkestralna simfonija, ki v svetlobi božje milosti veže veselje in tragos poednega človeka v strašno usodo vesoljnega človeštva. Vsako, kdaj subjektivno čustvo, dobi v tej zvezi nadoseben značaj.

Že uvodna pesem — silna hvalnica poldrug milijonskega naroda — se nas dojme kot polifona uvertura, slaveča skrivnostno večlovenja, večnost naše bitnosti, duhovnost telesa, s čimer je podana srednja življenjska osnova današnjega idealističnega človeka. Bučeč psalm se razljuje v skrivnostno tihe melodije najglobljih doživetij religioznih realitet: rojstva Boga in večno njegovo bivanje v sv. Trojici, zavest lepote vesolja in grešnosti človeškega rodu, ki ga ohranja samo božja milost... Človek pada proseč k Nevidnim nogam... Ta uvod v notranji kompoziciji snovi je globoko domišljena in umetniško silno afirmirana religiozna ideja o objektivnem svetu, je idejno sklenjen svetovni nazor, dočim so pesmi, ki slede in ki tvorijo sredino zbirke, le enkratni svetli bliski svojevrstnih doživetij v realnosti stvari, so sunkovita razodetja bližine božje v človeku, kakor se javlja v najrazličnejših osebnih položajih. — Odlomek iz »Krista« nekako neorgansko prelomi to dinamično mešanje najintimnejših človeških usod, pa vendar s svojim notranjim značajem tvori retardirajoč prehod v tiho neafektiranost končnih pesmi: z obljubo devišta iz želje po mističnem združenju je dana vez v Marijine pesmi, ki postanejo krščanski simbol za najglobokejšo ženskost: devišstvo in materinstvo. In prav tako vodi »Ekstaza« v doživljanje svetnikov, njihovih spokornih trpljenj in legendarične ljubezni... Človek išče po svojem idejnem spoznanju, iz svoje notranje disharmonije in po potih Boga-človeka, Marije in svetnikov božjih uteh svojemu notranjemu hrepenenju, »srčni tesnobi«, po njih dviga sebe v bližino svoje notranje religiozno-etične svetlobe in zato odpira z zlatim ključem cerkvice — zunanje znamenje srčne vere v transcendenco človeškega bivanja. In orgle zabučje kot po bogoslužju finale in vsa vesoljna Cerkev poje zopet hvalnico: »Hosjana, Jezus je med nami, od vekomaj do vekomaj!...«

Tako je treba razumeti celotno zbirko, kot tak tekst jo je Vodnik izdelal in priznati moramo, da mu je notranja urejenost v enoten umetniški organizem ob vezanosti materiala sijajno uspela. Podal nam je tako duhovni brevir za naše tihe ure molitve, ki na brez predhodkov uživajočega mora vplivati sugestivno z dinamiko notranje očiščujoče človeške drame in s silnim umetniškim izrazom.

* * *

S takim uživanjem zbirke pa bi dojeli samo snovno vsebino in nje notranjo lepoto, nikakor pa ne bi domeli vseh problemov, ki so s knjigo v zvezi in ki se ob njej dajo pokazati. Vsaka taka prepresitev že obstoječega v novo objektivnost predpostavlja subjektivno izbiro, in zanima nas širina vidika, pod katerim je V. urejal antologijo, kakor tudi pojem religioznosti in kritika kulturne rasti, ter predvsem literaren problem religiozne pesmi.

Vodnik je zožil izbero slovenskih religioznih pesmi s tem, da se je omejil izključno le na tako pojmovanje, ki je njegovi osebnosti in današnjemu rodu bistveno: na individualno intuitivno s slutnjo metafizične groze in s tem poudaril življenjsko službo sedanjosti ter odklonil vsako znanstveno hotenje, ki bi se javljalo v poskusu, pokazati v primerilih razvoj religioznega doživljanja. Zato je

odklonil vsako snovnost (legende), ki moti osebno izrazno liričnost in neposrednost ekspresije, vsako upesnenje racionalno spoznanje ideje Boga ali kolektivistično naivne, vsako transcendenčno znaturalizirajoče vesele svete pesmi, prav tako vse katehitično liturgične prejšnjih dob, kjer ni osebne religioznosti iskrenosti. Tako bi bila tudi religioznost Dantejeve sorte Vodnikovi osebnosti prehladno shlastična in religiozni idilizem kekega Verdaguera (Sen sv. Janeza na Sreju Jezusovemu) bi nanj vplival kot religiozni esteticizem. S tem pa, da je sankcioniral le ekspresiven izraz naturno religioznega človeka, je obenem z zoženjem tudi neverjetno razširil svoj pojem, kajti prav v najbolj človeškem dnu se javlja Bog v skupni obliki vsem ljudem in le tu je možno religiozno bratstvo vesoljstva tudi preko konfesij, in ko se enemu metafizična realnost preko krščanskih simbolih, drugemu v apoteozni smrti (Rilke), panteističnem sožitju z dobro naturo (Jarc) ali večnim hrepenenjem (Cankar), vsem pa v zavesti etične krivde in domotožja po dobri božji roki...

Če je Vodnik izbral le pesmi, vzklikle iz močnih religioznih osebnosti, in še z brezpozno estetsko vrednostjo, je jasno, da je iz celotne slovenske literarne produkcije mogel uporabiti razmeroma le zelo malo pesmi, komaj toliko, da je vzdržal kontinuiteto slovenskega religioznega duha. Religiozna tradicija naša očituje namreč ali pomanjkanje umetniškega izraza ali pa osebnostnega doživljanja. Če je reformacija imela veliko religioznega duha, je pa imela malo umetniškega izraza in so vse številne pesmarice 'duhovnih pesmi' po večini verzificirani katehitični formulari, liturgični teksti, kar se v poeziji protireformacije ni poboljšalo, le še bolj stopnjevalo v didaktičnost in profano banalnost romarskih pesmi. Humanizem je naravnost dušil naivno intuicijo in je šele romantika ob notranjem dualizmu odkrila osebnost, ki pa se je pri nas sprostila v erotiki in ne toliko v religioznosti kot n. pr. nemška (Mahrholz: Religiöse Lyrik der Klassik und Romantik), kjer pa (Baraga, Primic) ni našla umetnika. Naslednja leta političnega slovenstva in etičnega slovenstva so bila s poudarjanjem realističnega svetovnega nazora religioznemu čustvu celo odporna; v kolikor se ga ni ognila, ga je oblikovala statično opisno (Levstik, Stritar) in podrejeno nacionalizmu (Jenko, Gregorčič). Probujočča se plast katoliške tradicije koncem stoletja se je sicer hotela z voljo prisliti, da bi zapela iz duše, pa šele dekadenca je sprostila osebnost prvotno v njeni psihični podzavesti, ki se je vedno bolj čistila v etosu, dokler ga ni povojna mladina potrdila z religiozno iskrenostjo.

Kot drugod (Bockemühl: Die moderne Mariendichtung; Röttger: Die moderne Jesus-Dichtung, sešitek »Orplid«-a: Neue religiöse Dichtung) je tudi pri nas čutila ta mladina potrebo po duhovni religiozni sintezi, in kakor jo je prikazal Vodnik v svoji antologiji, sem prepričan, da bi se tudi pri natančnejšem pregledu vseh revij bistveno ne izpremenila. Zato lahko že na osnovi te zbirke pokažemo na literaren problem te vrste pesništva. Zato pa moramo razbiti notranjo harmonijo zbirke, da jo vidimo kronološko.

Iz reformacije in protireformacije je Vodnik rešil samo eno pesem, ki jo je naslovil »Božje rojstvo« in

ki popolnoma jasno spominja na brevirski recitativ cerkvene himne. Pesem ni psihološko intuitivna, je dogmatična, ter ni toliko osebnostno doživljeno dogme kot nje čudovito poetično ponazorjena definicija. Taka vera ne dopušta dvoma, je sama vzvišena mirnost vere nad svetovni red. Drugačnje notranjo dinamiko izraža že baročna, lirično-epična »Jezus in riba«, čustveno snovna balada s poudarkom telesnosti in metafizične groze, z duhom romantično osvetljenega vitalizma, odgovarjajočega Wergantovi plastiki in sorodna današnjemu pojmovanju ter ni čuda, da jo je adekvatno uglašni Pregelj rešil v Plebanusa. Ostale narodne pesmi te zbirke pa že razodevajo ustajeni kolektivistični nazor slovenske preformacijske katoliške tradicije duha, ki živi v zmesi realnosti in idejnosti in vsako transcendentnost posnovi ter duhovni simbol gleda v tvarem bivanju. Zato je ta poezija liričnost v epiki: religiozna čustvenost v živi navezanosti na legendaričnost (Marija je po polji šla), s kolektivnim etosom, uprtim na religiji (Smo sladko vince pili, Marija gre za zvezdo) in vpliva s svojo poetično preprostostjo (Marija nese Jezusa) in versko iskrenostjo. Kako se je Bevk približal duhu take stvarne ljudske religioznosti, pričata »Roža Marija« in še bolj »Zapuščena«, ki je tipičen primer prilikovanja transcendentnosti realnemu življenju. Tudi v tej zbirki je tako vpostavljena vez s predreformacijsko duhovno enotnostjo preko individualistične »Ribe« s katoliško dobo, ki je posplošila in stvorila tipični slovenski religiozno-realistični duhovni temelj, značilen princip slovenske samobitnosti, ki gleda realnosti v glorioli verskega sijaja: umetniški nazor, živ še danes v naših realistih.

Literarna produkcija tega časa pa je bila umetnostno mrtva in je zato nujno v antologiji ni. Šele s Prešernovim odlomkom iz »Krst«, navidezno sicer opisnim, s pripisanim motto in iz celote v osebnostno doživetje, se uvršča naša romantika. Gregorčičev »Človeka nikar!« dokumentira fakratnega tipičnega idealističnega realista, ki ni religiozno v dan, le iz progressa skuša filozofsko razumeti Boga (zato ima vsaka beseda tvaren pomen!), pa se mu s srčno bolelostjo pokorava, proseč iz strahu pred osebnim trpljenjem. Kolika razlika med pesimističnim izbegavanjem bolesti in njeno očiščujočo funkcijo pri modernih (Svetniška balada!), Gregorčič je bil toliko pristen človek, da je pal s srčno molitev, dočim je z Askercem vsa njegova doba iz istega občutja — večnega progressa — vstala proti Bogu. Šele ob duhovni krizi koncem stoletja se je občutila suhost pozitivizma, ko mladina išče višjega načina življenja (Kette). Našla se je v razcepu dobe, v njeni duši je značilen nesklad ne toliko z življenjem kot v narou, ki ga občuti tragično v spominu na mladostno harmonijo (Kette), iz dvoma kliče po Bogu in hoče verovati... Iz epične hladnosti realizma in doktrinarskega racionalizma se budi v njej srčna bol, dvom v filozofske sestave in hoče v resničnost življenja. Značilna za duhovno borbo je miselna pot k Bogu, refleksija ob globokem notranjem doživetju (Na zadnjem pragu). Njih glavni motiv je dvom v obstoječe življenje, priznanje nekega neopredeljivega Boga (tipični bil župančičev sonet, da ni tako notranje neiskren, zamišljen vsebolj kot objesten

epigram za N. Zapiske!), in ni toliko religiozna kot iščoča v novo pojmovanje sveta. Je to predhodna generacija, katere zadnji je Srečko Kosovel, ki z njimi prav enako doživlja »stekleni čas in išče v slutno »neznane« kraljestva onkraj sveta. — Tako njih beseda ni nikdar simbolna, je realistična, z isto pomensko vsebino kot jo stvarno ima, kajti ni jim predmet spajanje v bitje, eksistirajoče stvarno v duhovnosti, ampak le osebna čustva ob refleksih tega bitja na nje same... Ta generacija, pred vojno iščoča v sebi Boga, je bila umetniško silnejša kot ona druga, ki je pela iz svetega zamaknjenja vanj. Medved ima komaj kako religiozno pesem, le Sardenko in M. Elizabeta sta umetniško močna, oba pa prav tako ob zunanjem svetu doživljata srečo svetega občutja. (Pustite me domov, Pa bi jaz ne molil molitve.) Zanimiva — prav posebno še za rastočo novo katoliško generacijo — je Erjavčeva »Ekstaza z značilnim dualizmom svetnikov (kot tvarnih postav!) na eni strani in človeka na drugi, kot prehodni stadij približevanje neba in zemlje v srce človeka, v en organizem — kar je doživela moderna po vojni in s tem ustvarila slovensko religiozno pesem: izživljanje človeške totalitete v neločljivem spoju z metafizičnim božanstvom... Že v Gradniku in Zupančiču se kaže novo osebnostno doživljanje svetosti — ne v motivu — ampak v celoti človeških naravnih odnosov (intimni erotiki, Psalm, Roke...), kar jih veže z moderno, čeprav so ti religiozno-etični bliški redki. Zbirka tako nujno potrjuje sproščenost najmlajše generacije v religiozna čustvovanja. Ta ne živi več neskladja v nazoru, ne išče vere, intenzivno hoče z vso osebnostjo zaživeti iz nje. Iz groze življenja in dramatične borbe Boga in Satana v sebi se novi človek čisti ob božji roki v dobrega človeka, da bi mogel v meniškii ekstazi umirjen peti hvalnice... Deloma je še subjektivistično ekspresivna (Iz dna, Prošnja pesem), nikakor pa več religiozno ne čustvuje ob revkizitih, le ob notranjih vizijah, in po svojih najmočnejših sunkih predere omejenost osebe ter se razklene v najglobokejšem dnu v tip človeka, ki ga peko božje rane in v svojem mikrokozmu je tesno zvezan z usodami vsega vesoljstva (Golgota, Na beli poti, Sv. maša...). Doživetje, nujno zahtevajoče celotne osebnosti, projicirano tako na metafizično ozadje, se sprosti v nadosebno duhovno katarzo. In tudi beseda nima več navadnega zvenka, zgosti se v izraz duhovnega lika, v simbol, objektivizirajoč realistično mnogovrstnost. In kot besede se tudi realne postavbe pretope v notranjo objektivno resničnost samo, in svetnike pojmuje moderni poet v njihovem večnostnem življenju v dušah ljudi in ne več prostorno omejeno kot n. pr. Sardenko (Le mirno spi, Cecilija!). Ta negacija zunanje draperije ni omejenosti telesne prostornosti je šla najdlje pri Ant. Vodniku, ki je najbolj harmonično in najiskrenejše potopljen v prisluškanje božjih melodij... Jasno je tako, da je urednik stavil v bazo zbirke prav pesmi te generacije kot objemajoče vesoljnega človeka v njegovi najglobokejši sproščenosti, in je produkte prejšnjih generacij uporabil kot dramatičnost posameznih človeških usod, ki se izpojejo v tilhem, nedisharmoničnem religioznem čustvovanju historičnega slovenskega človeka.

* * *

Lahko bi se uredila zbirka tudi v tej časovni zaporednosti in potem bi se nujno pokazala bilanca povojne katoliške moderne vsaj v tej smeri kot pozitivna: saj kdor odkloni vsa prejšnja srčna iskanja kot nereligiozna in prizna najmlajšim vsaj eno močno pesem (Golgota), je s tem priznal njen idejen in umetnostni uspeh. (Baš estetska kultura teh pesmi je velika, ki s svojimi čisto umetniškimi izraznimi tvorbami daleč presega statičen opis proletarskih umetnosti.) S takim gledanjem na religiozno-etično duhovno rast slovenske kulture laže razumemo tudi Vodnikovo kritiko nje dosedanega vrednotenja in zahtevo po idealistični in materialistični razpredelbi, kjer bi se marsikatera doba videla drugače kot sicer. Takša sodobna retrospektivna revizija kulturne rasti pa je prav za prav dolžnost vseh novih dob, ki verujejo v svoje poslanstvo.

In baš ta antologija je prvi poskus novega vrednotenja, in že zato nje rezultati morda koga presenečajo. Tine Debeljak

Umetnost

Dvoje razstav

Od 2.—22. sept. t. l. je bila v Jakopičevem paviljonu otvorena umetnostna razstava, katere se je splošno imenovala »Razstava četrte generacije« in s katero se nam je predstavil naš najmlajši umetniški rod. Ker je bila šla baš za desetletnico naše »moderne« (1918—1928) dotlej solidarna fronta njenih nositeljev na kose, je ta razstava učinkovala s prijetnim presenečenjem, da nam za bodočino slovenske mlade umetnosti kljub razdrapanosti njenih prilik ni treba biti v skrbeh. Tle najmlajši še niso imeli skupnega imena niti organizacije — imeli so glede tega le slabe primere pri starih — a nekaj podobnega je bilo za javnost le potreba in slučajno so naleteli na firmo »Četrta generacija«. Ali so jo mislili simbolnofilozofično? Ne! Prihodnje leto se utegnejo nazvati »Peta generacija« ali pa »Razstava pri kranjski klobasici in — na njih strani bom.

Razstavili so sledeči: Olaf Globočnik (prvič v Ljubljani, 6 večjih oljnatih slik, št. 7 in 8 kat. ni bilo najti); Miha Maleš (drugič, št. 10—17 kat., grafika, steklo, miniature v olju); Janez Mežan (prvič v Ljubljani, 1926 Maribor, št. 80—93 kat., olje, pasteli); Mira Pregljeva (prvič v Ljubljani, št. 94—112 kat., olje); Franc Pavlovec (prvič, št. 113—118 kat., olje) in Nikolaj Pirnat (prvič, 1926 Maribor, št. 119 do 159 kat., portret in relief v mavcu, grafika, reprodukcije). Za razstavo so bili izdani okusni reklamni letaki z reprodukcijami originalov (prvič v naši umetniški propagandi), ki so v precejšnji meri pripomogli do razmeroma velikega uspeha. Pokazali so tudi, da eksistira zunaj umetnostnega bazarstva, kakršno se je zadnje čase pri nas forsiralo, še drugačna pot v javnost.

»Četrta generacija« je s svojo razstavo pokazala nele resno umetniško stremenje in potenco, o čemer bom koj spregovoril, temveč tudi odlično tehnično znanje. Pri ljudeh, ki znajo toliko, vzamem rad v račun tudi izvestno »igračkanje«; ti se lahko igrajo. Druga pa je, če se igra, kdor se ne zna. In v juniju so — če se ne motim — spravili na tapeto baš ta

drugi slučaj, nič več in nič manj torej nego vprašanje znanja. Tega vprašanja pa za Č. g. sploh ni, ker ga z lahkoto in eleganco obvladuje in v tem pogledu smatram za načelno potrebno, govoriti o njej kot o novi generaciji pa tudi novi orientaciji. Temperament te umetnosti je za naše razmere nov.

Izmed slikarjev je po mentalnosti najnaprednejši mož te skupine O. Globočnik, dasi majhno število razstavljenih del nikakor ne zadostuje za točnejše sodbe. Najstarejše, »Manja« je pojmovano v zmislu plastičnih vrednot, zvanih valovi plastice, vendar je precej razvite stopnje, kjer se ta nova spoznanja že redoma uporabljajo. »Delavci pred tovarno« Toneta Kralja so mu slov. predhodnik in vrstnik.) Ni nezanimivo podano, a je prej zunanje kot notranje nujno. Najnovejše delo so »Pastirji«, odlično zagrabljen tema in pomaknjen v popolno estetsko bližino do gledavca, barvni značaj te podobe nam pa kaže O. G. že v zelo drugačnih likovnih težnjah kakor »Manja«. Slična je »Skica za kompozicijo«, katera je, pravijo, delana v Zackovi maniri; te ne poznam točno. »Skica« se mi pa zdi pomembna le v toliko, kolikor skuša O. G. tudi na njej podajanje oblik v kompaktnih barvnih masah, kar je značilno za sledede tri podobe, nadomestiti z novim načinom. Pojem njegove umetnosti je zame zaenkrat navezan na sledede: »Primorka«, »Lotose« in »Miha Maleš«. Nemara, da je res še nekaj šolskih rudimentov v kateri izmed njih (izvesten motivni detajl, barvni ton), a v celoti z mirno dušo rečemo, da so to izvrstna dela. Če tu porabim oni stari, solidno-nesolidni izraz, da je v njih O. G. »res samosvoje«, tedaj ga razumem tako, da je v njih izoblikoval neko vsestransko skladnost in soglasje, ki kratkoma ugaja. (»Primorka« se nahaja v privatni lasti in se tudi po dekorativni plati uveljavlja.) Za stilistično označbo teh podob zadostuj, da pač bazirajo na pridobitvah sodobnega slikarstva, da pa jim te niso nikak problem, temveč darovi, ki so nekako sami padli v naročje. O. G. razpolaga ž njimi s suvereno lahkoto in na izključno slikarski način.

Manj konsekventna je glede usmerjenosti svojega slikarstva M. Pregljeva, pri kateri se izvestni elementi novorealističnih stremljenj nejasno družijo s starejšimi stilnimi vplivi, n. pr. stazonozemskega interioru. Iz te mešanice so nastale slike kot »Deklica s knjigo«, »Zajutrek« itd., ki po svojem fraprantem voluminizmu prostora spominjajo na kakšne nove Italijane, pa so po drugi plati držane v omejenem interieurskem stilu, zlasti po atmosferski obdelavi. Zelo značilna za to je »Kopija« (po originalu Jana Vermeera van Delfta, Paris; prim. Roh, Holländische Malerei Frg. 107), ki je bila ena najboljših stvari M. Pregljeve na razstavi in nam je dobro pokazala tudi njeno pojmovanje barve. Res je, da je bil Greco velik mojster in to tudi mi vemo; ampak M. P. naj ne misli, da ga je, četudi v najmanjši meri, razumela; to, kar ona dela z barvo, je namreč grob in brutalen realizem v najčistejšem zmislu besede in prav za prav še ne slikarstvo. Ugajale so mi slike: »Fanteke«, »Kopija«, »Jabolka« in »Portret Julčice«, izmed teh prva najbolj, ker to je res že nekaj. V poštev bi prišel še »Zajutrek«, dočim so stvari, kakršna je »V solnceu«, pač odlično delane, toda —

barvarstvo. V M. P. zaupam, ker ima kvalitete; ali bo čitala to-le ali ne in kako bo orisano aberacijo svoje palete odpravila, je pa čisto — njena stvar.

Tretji slikarski predstavnik »Četrte generacije«, F. Pavlove, stoji napram tema dvema bistveno globlje v preteklosti in je na svoj način neposredno zvezan z našim impresionizmom. Njegova vsekakor močna individualnost je zajeta v edinstvenem koloritu njegovih del, katerega je bil ob nekem štadiju svojega razvoja dosegel tudi Groh in katerega bi mogli nazvati »romantičen barok«. Čar skrivnostnega leži v teh barvah in likih, čar nedostopnega čuvstva. To se je posebno videlo na razstavi, kjer je tvoril svet zase. Tudi če sem sodnik ako želite od jutrišnjega dne, se prepričevalni umetnosti teh del ne morem odtegovati, vsaj tako dolgo ne, dokler mi je najsodobnejša sodobnost umetniška kvaliteta in ne modnost.

Izmed razstavljenih stvari sta bili najmočnejši »Ilustracija« in »Skica«; sledili bi »Krajina II« in »Risba«. Posebno odličnim daumiersko razgibanim figuram »Skice« imamo iz slovenskega umetniškega inventarja pač le malo, če ne celo nič podobnih dati od stran. »Risba« skuša rešiti vprašanje kompozicije figur, ki je na »Ilustraciji« res le ilustrativno rešeno. Razstavljena dela so bila za večje karakteristike premalotevilna. Človek pa pogreša na njih v celoti — ne »duše«, kajti te tako zvane »duše« je v izobilju — temveč hladnejših, racionalnih komponent, ki bodo, ko bodo nastopile, posredno odpravile tudi potrebo onih po kulturoidnem reporterstvu izvabljenih profilerskih in izjavarskih in intervjuvskih jeremijad.

O četrtem, najšibkejšem slikarju iz te skupine, J. Mežanu, ne bom trdil, da ne zna risati in slikati, pač pa, da to, kar naredi, ni ne risba ne slika. O njem je neki mariborski kritik anno 1926 tako-le modroval: »M. je iskatelj, vroč in sentimental. Ne gleda naivno, kadar slika pokrajino. Išče idejo, dušo barv — in išče formo. V potrehi išče kompromis med stvarnostjo in svojim stremljenjem.« Ali razumete? Jaz ne. J. Malešu pa ne zavidam kritikov, pri katerih stoji stvari na glavi, a veruje naj — onim drugim.

Grafično delo Četrte generacije predstavljata polarno nasprotna si M. Maleš in N. Pirnat. M. M. razstavlja to pot že drugič, a zaenkrat še vedno nekritično razpija svoje grafiške talente v bogati množici listov. V tem znamenju so stale tudi prve razstave Kraljev in Jaka in kakor tam tudi tu še ni mogoče govoriti o obravnavanju konkretnih umetniških problemov. M. dela v linoleju in z navadno risbo, dočim v lesu, kamnu in kovini ni še nič pokazal. Je v svet obrnjena natura s presenetljivo finim in nežnim občutenjem, veseli liriki v nasprotju z reflektivnim Jakkem in intelektualno discipliniranim Pirnatom. V njegovih listih je mnogo rokokoja, današnjega rokokoja seveda; mnogo prostosti in lahkote, duhovite ter slikovite gracije in mnogo narave. Zamerjajo mu, ker riše rožice, češ, igračkanje, in da se tudi z linijo igra; kakor da bi šlo za problematični dokaz permanentne dispozicije za estetsko uživanje samo »največjih« umetnin. Serija listov »Cvetje« na papirju, četudi svilenem, nima pravega materiala; to so za zvezanje v stilu ustvarjene stvari. Na njih uporabljeni putti so delani po starih kipih in so se spremenili v

cvetlice. Takemu temperamentu monotipija kot tehnika odgovarja in ji zato tudi ume izvabiti tako finih detajlov kot je glava deklice na listu 28. Kar je bila Jakcu ujedkovina, je Malešu »njegova« risba (prim. izdane razglednice): tu ustvarja čudovite stvari, dasi se vidi, da se je učil pri Cehih. To melodijo linije bi v lesu uničil, dočim jo v linoleju ohrani. V razstavljenih linorezih (10—17 kat.) kakor tudi v risbah kot 56, 57 kat. je pokazal suvereno oblast nad formalnimi poedinostmi in sredstvi, s katerimi dela. To ga je tudi drugje zapeljalo do estetske prešernosti, da uganja risano slikarstvo (DiS 1928, 9, Portret Bredice 68, Portret gospoda 69) in da poskuša miniature v olju. Toda tu so meje in kako se jim bo M. M. izvil, bomo videli. Vendar pa je slovenska grafika po njegovem delu že danes bogatejša, kar bo še v večji meri tedaj, ko se bo vrgel tudi na druge tehnike in začel reševati težje naloge. Morda se bo lotil tudi dela v olju, seveda pa bo moral to storiti na drug način nego je to pot.

Problematičnejši je njegov drug N. P. Je pa tudi njegov antipod: vase obrnjen, razdvojen, intelektualen in hladen. Meštrovičev učenec. In vendar ni niti sledu po učitelju v njegovih delih. Kako to? N. P. sam razlaga to na ta način, da iz zaključnega sistema Meštrovičevega ni drugih poti razen ali v popolno epigonstvo ali pa v absolutno drugo smer. Jaz dvomim o tem in tudi ne verujem v umetniško resničnost in nujnost njegovega današnjega štadija, ki leži na tej — drugi — liniji. To je tragika, namreč tragika vseh učencev velikih mojstrov, toda pri P. je ona že obenem smrt. To je prvi, večji problem tega človeka. Kar je risb, ne prihajajo v poštev za eventualno pojasnitev (o starejših, baje odličnih, sem samo čul govoriti), kar je bilo razstavljene plastike, je pa tako, da se P. z njo ni in nikdar ne bo reprezentiral dostojno. Jaz sem prepričan, da to ni njegova zadnja beseda, bila bi pa velika škoda, če se P. ne bi poskusil rešiti drugam.

»Tendenco, solidarnost« in podobno se imenuje pa drugi, manjši problem njegovega dela. Meni je Pirnata, če blodi po takih potih, odkritosrčno žal. Na razstavi sta visela med drugimi dva odlična lista: risba dekleta prvi in drugi (146, 147). Kar hočem povedati, hom položil v usta izvrstnega Karla Schefflerja, ki je identično zadevo pri Georgu Grofu takole označil: »Ob Groß es weif, wie stark er ist, wenn er beobachtend und zeichnend — darüber seine Zeitverachtung vergessend — hinter seinen Modellen einhergeht?« (Kunst und Künstler, 1927 Januar.) Upam, da smo si na jasnem. V celi vrsti tozadnjih listov si je N. P. iz neupravičenih in nerazumljivih nagibov vsilil neko programatično socialno tendenco in celo — risbo, kar vse mu izkazuje vrlo slabe umetniške usluge. Naj vse to čimprej odpravi in naj se ne uničuje na takih eksperimentih, kajti človeku naših dni je v teh stvareh že postala vrednejša estetski prava umetnina nego pseudoestetski socialno tendenčen proizvod. V tem zmislu naj mu služi za kažipot omenjena lista, ki prepričujeta in tudi edina moreta prepričati.

V istem paviljonu se je po zaključitvi te razstave otvorila Kolektivna umetnostna razstava Ljudevita Vrečiča (od 30. septembra do 23. oktobra), ki je po katalogu obsegala 226 števil (olje, akvareli, pasteli,

risbe v kredii, s svinčnikom in peresom). Izdan je bil gori omenjenim enak reklamni letak z reprodukcijo »Ciganske glave« (10). Materialni uspeh te kolektive je bil izredno slab, kar je z ozirom na trenutno popolno apatijo naše publike do teh stvari pripisovati deloma tudi pomanjkanju privatne podjetnosti.

L. N. je absoluten budimpeštanske slikarske šole in se madžarski žanr v njegovih delih tudi izrazito uveljavlja. Vendar ima upoštevanja vredne slikarske kapacitete in je kot umetniški pojav simpatičen, dasi modernizma v njegovih delih zastoj iščeš. V tem je pač nemara žrtev razvojne zaostalosti madžarske umetnosti, pri kateri se je šolal. Tema njegovih del je življenje Puste, človek s svojim žitjem in bitjem sredi krajine, v čije brezbrežnosti in neomejenosti utone brez odmeva vsako veselje, naj je še tako močno; kjer solnce sploh ne zaide in je dan v monotonosti in brezobraznosti svoje svetlobe postal podoben noči in kjer oko, trudno od strmenja, nima in ne najde, da bi si odpočilo. To vitalno topost in mračnost pustanskega čuvstva in občutja razbiram iz V. del kot so »Povratek z nakupovanja«, »Neokreten otrok«, »Fantovska glava v solnce«, »Razgled s Plitvičkih jezer«, »Lep dan«, »Mrak« in še cela vrsta drugih. Tu človeška dejanja v resnici niso dejanja nego same situacije, z ljudmi pa se godi samó, tako kot z drugimi stvarmi. To vidimo na teh portretih in žanrih (6, 16, 4 itd., omenjeni »Povratek«, dalje »Kramljanec«, »Guslar« itd.), ki so čisto prikazovanje stanja. V seriji slik s Plitvičkih jezer vidimo bistveno drugačna nastrojenja; čustvo hiti tu v nekaki vitalni sproščenosti naivno od refleksov voda do žarečih sipin, v svetlikanju gozda in očarljivi silhuete vrhov ob zatonu solca in povsod neomejeno uživa. S tega vidika gledam na stvari kot so št. kat. 45, 50, 54, 62, 64, katere so umetniški nezadovoljujoče. Nemara, da bo svetlobni čar juga razsvetlil tone njegove palete (»Jutro po dežju«, ali danes mi je ljubša od omenjene serije s Plitvice popolnoma pustansko občutena in podana slika 42 (Razgled s P. l. j.), otožno lepa »Prekmursko-goričanska pokrajina« (41) in dalje »Mrak« (77), »Jutranja svetlobna poplava« (56) in »Lep dan« (67). Tu slika V. neposredno iz svoje domovine in od portretov bi našel »Prekmurca« (1), »Figuro žene«, »Cigansko glavo« (10), »Cigansko deklico« (13) in »Neokretnega otroka« (25).

Na osnovi razstavljenih starejših stvari morem reči, da je že tam ves tak kakor danes; večinoma je samo prenesel prejšnje koncepcije v večji format, ni pa tam še portreta. Bolj se razlikuje razna njegova grafika, katera je nekako do 1926 še šolsko akademična in sigurna, poslej nastale risbe v kredii pa obravnavajo statuarične motive na individualnejši način. V olju pokazuje V. še mnogo kaotičnih rešitev, n. pr. figurálni motivi v krajini, katere po svoji disparatnosti celo odbijajo; tudi portret sam, izvzemši našete, je še tak nezadovoljivo obravnavan tema. Nekaj stvari je že močno ruiniраниh, groba struktura platna pa ponekod bistveno določa celotni vtis.

L. N. je slikar slovenske panonske nižine in zanimivo je gledati, kako zabrne v njegovih delih toni svetovnih slikarjev nižin kot so stari Nizozemci, moderni severni Nemci in podobno; to seveda ne v zmislu vzorčne zavisnosti. Rajko Ložar

Dom in svet v letu 1929

Ko sklepamo enainštirideseti letnik Doma in sveta in pripravljamo novega, se konzorcij in uredništvo zavedata, da bi bilo to delo odveč, ako ne bi bilo v nas pričrjanja, da je Dom in svet res potreben. Po desetih letih našega novega narodnega življenja vidimo, da je bilo delo, ki smo ga opravljali, pravo in za Slovence koristno; zato ne bomo nič neskromni, če poudarimo, da je bila naša narodna orientacija, prežeta z ljubeznijo do slovenskega tvornega duha in z vero v njegovo življenje, ne samo za sedaj uspešna, ampak je utrdila v nas upanje, da bo to delo gotovo rodilo še lepše sadove, kakor jih je mogel pokazati naš neurejeni čas. Ker se počemo s časom samo spogledovati, ampak se tudi boriti z njim, zato naše prizadevanje ni malikovanje nazorom, ampak služba tvornega duha, ki naj nas vodi preko vsega, kar je v nas in zunaj nas slabega, do prave in čiste lepote. Dom in svet je in hoče ostati borbena revija. Prav zato hoče Dom in svet široko duhovno sklenjenost; ne izključuje od sodelništva nikogar, ki mu je naša smer prava, noče pa biti zgolj pisateljsko glasilo.

Ko vabimo naročnike, bi bilo prav za prav odveč, da bi si iskali zaupanja z obljubami, saj jih večkrat radi zgolj tehničnih ovir ni mogoče spolniti; uredništvo ima vedno dovolj dobrega in aktualnega gradiva, toda primanjkuje prostora, zlasti za leposlovje. Zato bomo mogli priobčevati zgolj dela, ki spadajo v revijo kot novost in seznanjajo čitatelje s smermi našega leposlovnega stremljenja. Da se izognemo preveliki fragmentarnosti, bomo daljša dela priobčevali v večjih partijah ko doslej; tako olajšamo tudi čitatelju njegovo delo.

Letnik 1929 je v glavnih potezah gotov. Za *Leposlovni del* pripravlja novo zanimivo delo Ivan Pregelj, ki je neoporečno središče naše sedanje tvorne književnosti; France Bevk, Janez Jalen, Bogomir Magajna, Matija Malešič so izročili več daljših in krajših novel; poleg tega dovršuje Janez Jalen tragedijo *Bratje*, ki bo tretji del celote Dom, Srenja, Bratje. Tudi vsi drugi stalni sodelniki so obljubili, da spolnijo svojo dolžnost do lista, tako pesniki kot pisatelji.

Prospetni del bo nadaljeval preglede o moderni slovanski literaturi; tako pridejo na vrsto povojna ruska, češka, poljska in bolgarska književnost, ki so jih napisali slovanski strokovnjaki. V prvi številki bomo prinesli prispevke Tineta Debeljaka za šestdesetletnico češkega pesnika O. Březine. Dr. A. Res bo priobčil studijo: »Gledališče neodvisnih, dr. St. Vurnik bo obravnaval Zgodovino glasbe; objavili bomo tudi razpravo o ljubljanski dijaški Zadrugi; prof. A. Sovrè bo dokončal v posebni studiji Pripombe k Horatijevi poetiki, ki je letos morala ostati neobjavljena. Z novim letnikom bomo poleg književnih in drugih umetnostnih poročil uvedli tudi stalno kulturno kroniko, ki bo v kratkih potezah skušala spremljati vse pomembne kulturne dogodke v širšem svetu. Poročila o važnih pojavih v svetovni književnosti bomo nadaljevali.

Ilustracija lista bo ostala v dosedanji smeri; posvečala bo posebno pažnjo sedobnim pojavom slovenske likovne umetnosti.

Dom in svet je prišel z letošnjim letom spet v redne razmere, postal je mesečnik, ki razen julija in avgusta izhaja 15. vsakega meseca; tudi točnost v izhajanju smo dočakali in jo bomo vzdržali. Zato pa prosimo tudi cenjene naročnike, naj list še nadalje podpirajo in naj ga razširijo, da pridemo kdaj tudi do večjega obsega, kakor je sedanji. To je mogoče le, če število naročnikov zraste. Dom in svet je najcenejša slovenska lepa knjiga.

Naročnina stane 100 Din letno; dovoljeno je tudi polletno plačevanje po 50 Din, v izjemnih slučajih tudi 25 Din. Dijaki, ki naj list naročajo, če le mogoče, v skupinah, plačajo 75 Din letno.

Da cenjeni naročniki obnove naročnino za prihodnje leto in nam poskrbe za nove odjemalce, se priporočata

Uredništvo in konzorcij Doma in sveta